

I HUVUDET PÅ FÖRSVARSDPARTEMENTET

EN IDÉANALYS AV SVENSK VETERANPOLITIK

Författare: Jacob Hallenheim

2019-01-05

Självständigt arbete, 15hp

Försvarshögskolan, Statsvetenskap med
inriktning krishantering och säkerhet

Påbyggnadskurs HT18

Handledare: Dan Hansén

ABSTRACT:

This Bachelor's thesis was conducted with the purpose of forming a broader foundation of ideas for questions about caring for veterans in Sweden. The problem at hand was identified through reading of readily available and widely cited Swedish research on the subject. This research mainly establishes a narrative in which Swedish veterans are healthy at group level – both compared to the Swedish civilian population and international veteran populations. This thesis does not challenge this conclusion, but considers the causation utilized in the research as problematic. Establishing that Sweden should conduct debate and policy concerning its veterans on contemporary knowledge in the field – this study analyses the most recent policy investigation conducted by the government, SOU 2014:27.

The main questions concern descriptive ambitions and simply ask what causations these policy documents recognize in describing and curing mental illness among veterans and whether contemporary identity perspectives are represented in these ideas or not. The study is based on Vedung's ideas of the political idea and utilizes an idea analysis method with ideal types as analytical instruments – a research design strongly guided by Bergström and Boréus.

The findings show that Swedish policy is mostly established on traditional ideas concerning mental illness among veterans – although a big part of the policy concerning the involvement of society at large, can be interpreted as identity driven ideas. The main conclusion is that empirics indicate a presence of stigmatizing military identities among Swedish veterans. To truly understand the Swedish veteran population and their well-being, there is an urgent need for further research on this topic in particular.

Keywords: *veteran policy, identity, policy analysis, PTSD, idea analysis, Swedish policy*

Words: 15 155

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	4
1.1 Introduktion	4
1.2 Syfte & frågeställning	5
1.3 Inomvetenskaplig problematisering & relevans	7
1.4 Utomvetenskaplig problematisering & relevans	9
1.5 Centrala begrepp	12
1.5.1 Identitet & identitetskris	12
1.5.2 Veteran	13
1.5.3 Psykisk ohälsa	13
2. Design, Metod & Material	14
2.1 Design: varför idéanalys?	14
2.2 Metod: att tydligare definiera en idéanalys	15
2.3 Metod: idealtyper	17
2.4 Material: uppsatsens empiriska material	19
3. Teori & operationalisering	21
3.1 Tidigare forskning på svensk veteranpolitik	21
3.2 Uppsatsens teoretiska utgångspunkt – den politiska idén	23
3.3 Kort om applicering av den politiska idén i statsvetenskaplig forskning	24
3.4 Identitetsperspektiv & idealtyper	25
3.4.1 Idealtyp 1: Traditionellt perspektiv	25
3.4.2 Idealtyp 2: Det breda identitetsperspektivet	27
3.4.3 Idealtyp 3: Genderproblematiserande perspektiv på militär identitet	29
3.4.4 Idealtyp 4: Antropologiskt identitetsperspektiv	31
3.5 Sammanfattning av idealtyper och idésystem	33
4. Analys	35
4.1 Idéanalys av SOU 2014:27	35
4.1.1 SOU 2014:27: veteraners psykiska ohälsa	35
4.1.2 SOU 2014:27: veteranen, stödet & samhället	38
4.1.3 SOU 2014:27: åtgärder	42
4.2 Sammanställning & sammanfattning av analys	44
4.2.1 Varför anses veteraner vara i större risk att utveckla psykiska besvär eller ohälsa?	44
5. Slutsatser & diskussion	45
5.1 Sammanfattat resultat i relation till uppsatsens frågeställningar	45
5.2 Diskussion kring använd metod & studiens inomvetenskapliga relevans	46
5.3 Utomvetenskaplig discussion kring studiens resultat & fortsatt forskning	48
5.4 Slutsats	50
6. Litteraturförteckning	52

1. Inledning

1.1 INTRODUKTION

Sveriges Försvarsmakt har en 62 år lång tradition av fredsbevarande internationella uppdrag. I dessa insatser har svenskar observerat, upprätthållit eller framtvingat fred på Cypern, Balkan, i Kongo-Kinshasa, Afghanistan, Mali med flera.

Siffran på hur många män och kvinnor som gjort internationell tjänst i svensk uniform, varierar mellan drygt 70 000 och över 100 000 beroende på källa. Av dessa återfinns 82 namn på Försvarsmaktens lista över förluster i internationella insatser, varav 17 är stupade i strid. Någon sammanställning på totalt antal skadade har jag inte funnit. Det finns dock källor som visar att endast i Afghanistan räknat, har tolv svenska soldater blivit svårt *fysiskt* skadade (Britz, 2012; Thisner & Garpenhag, 2016, s 29 & 33-34; Försvarsmakten, 2018).

2010 beslutade Riksdagen, som följd av veteransoldatutredningens första delar (se Statens offentliga utredning [SOU] 2007:77 och 2008:91), om instiftandet av en svensk veteranpolitik. Syftet var att främja folkets (via staten) erkänsla för veteranernas och deras anhörigas insats, samt att "[förstärka] *socialrättsligt skydd i samband med internationella insatser*". 2014 slutfördes en ny utredning i syfte att utvärdera dittills genomförande, samt bidra till vidareutveckling, av svensk veteranpolitik (SOU 2014:27, s 26).

Denna uppsats analyserar statens senaste offentliga utredning kring den svenska veteranpolitiken, SOU 2014:27 med hjälp av en så kallad idéanalys med deskriptiv ansats och för analysen används idealtyper som verktyg (Bergström & Boréus, 2012).

Idealtyperna har operationaliserats genom kartläggning av rådande forskning och teorier inom området veteraner och psykisk ohälsa, med fokus på identitetsperspektiv.

I kort kan uppsatsen beskrivas som en djupdykning i hur svensk veteranpolitik problematiserar kring politikens huvudsakliga objekt: veteranen och dennes välmående. Utöver den beskrivande analysen förs en avslutande funktionell diskussion. Det statsvetenskapliga bidraget utgörs av en breddande bild sett till tidigare forskning på svensk veteranpolitik och idéns roll i utomformandet av politik samt studiet därav. Fristående från dessa inomvetenskapliga bidrag siktar uppsatsen framförallt på utomvetenskaplig relevans i det faktum att en djupare idéanalys kan utgöra startskott för diskussion och vidare funktionell forskning kring politikens utformande med positiv utveckling av Sveriges veteranvård som följd. Fynden i denna uppsats påvisar att det är rationellt att ifrågasätta huruvida den svenska veteranpolitiken överhuvudtaget är utformad kring en objektproblematisering som medger måluppfyllnad av politikens syfte: "[att förstärka] *socialrättsligt skydd i samband med internationella insatser*".

1.2 SYFTE & FRÅGESTÄLLNING

Uppsatsen har, i linje med Badersten och Gustavssons krav på god statsvetenskaplig forskning, en strävan efter både inom- och utomvetenskaplig förankring och relevans (2011, s 92-93).

Det utomvetenskapliga syftet är relativt enkelt – att skapa ett bredare diskuterande underlag till framförallt i vilken utsträckning *svensk veteranpolitik kan anses vara funktionellt godtagbar eller icke fulländad i hänsyn till ändamålet*. Enligt Thisner och Garpenhag kan den svenska vårdmodellen (om en sådan kan sägas existera) i sammanhanget sammanfattas som: inspirerad av internationella erfarenheter; stundtals underskattande eller lågprioriterad i sitt utförande (jämfört med exempelvis våra nordiska grannländer); i mångt och mycket inspirerad av "anglosaxiska perspektiv" – dock med långsammare utveckling (2016, s 20-26). Därför har en metodologisk avsmalning gjorts kring de idéer som står i centrum i dagens anglosaxiska perspektiv. I dessa ges sidan om de traditionella idéerna, om striden och krigets belastning på veteranerna, stort utrymme för identitetsperspektiv och erkännandet för de

påfrestningar som följer det extrema miljöbytet mellan ett militärt och civilt liv (Thompson et al, 2017).

Uppsatsens inomvetenskapliga relevans och ambition är också tydlig. Om man bejakar den tidigare statsvetenskapliga forskningen på svensk veteranpolitik menar jag att Sundberg (2017) och Strand (2018) producerat forskning som avgränsar området utifrån kronologiska ytterligheter. Summan blir ett gap mellan deras ståndpunkter. För att förtydliga: Sundberg belyser utifrån vilka ställningstaganden skapandet av den svenska veteranpolitiken tog fart; Strand belyser dagens effekt av svensk veteranpolitik och menar att endast en av Sundbergs "ståndpunkter" manifesteras och således skall uppfattas som det sanna syftet med politiken.

Jag menar att vi i den svenska statsvetenskapen saknar kunskap om vad som skett mellan dessa tidpunkter – hur utformades den svenska veteranpolitiken och utifrån vilket innehåll? Vad kan efter synliggörandet av detta diskuteras kring politikens funktionella beskaffenhet?

Uppsatsen bör därmed läsas till viss del som ett svar på Strands forskning – men främst som ett konstruktivistiskt, kompletterande perspektiv till dennes marxistiska redogörelser och analys. Jag ämnar göra detta genom fokus på vilka idéer kring veteraner man i veteranutredningen lutat sig på när man föreslog behov och utformning av en veteranpolitik. Detta genom en analys av veteranutredningens slutbetänkande, SOU 2014:27. Vidare är Strands forskning ett relevant dokument kopplat till hur den svenska veteranpolitiken *använts i vissa kontexter*. Kopplat till Sundbergs (2017) forskning ämnar jag med min uppsats bidra till en tydligare bild av vad man från Försvarsdepartementets – och möjligtvis andra – håll anser att "en sund veteranpolitik" är samt vilka idéer kring veteraner, och särskilt psykisk ohälsa och vård som har beretts plats i formgivandet i förslaget till hur sådan politik bör utformas.

De idéer jag analyserar ligger på det som Vedung benämnde objektnivå (1974). Denna avgränsning är dels motiverad av tidigare idédriven forskning och fynden att det främst är dessa idéer – kring ett politiskt objekts beskaffenhet samt omringande problematik – som har störst inverkan på politik och dess utformning. Vidare är det ur empirisk

hänsyn på detta stadium som svenska utsagor och utländska perspektiv verkar skilja sig åt markant. Sett till skillnaderna mellan svenska och de – i Thisner och Garpenhags ord – anglosaxiska perspektiven drivs min deskriptiva analys av ett aktivt sökande i den svenska veteranpolitiken efter de idéer som förekommer i länder som anses vara ”långt fram” i lösandet av problemen.

Mina frågeställningar i denna uppsats är således:

1) Hur beskrivs, i SOU 2014:27, de psykiska problem svenska veteraner kan drabbas av och vilken vård eller annan åtgärd föreslås i den svenska veteranpolitiken för att komma tillrätta med dessa?

2) Vilka idéer kring svenska veteraner återfinns i svensk veteranpolitik (SOU 2014:27)?

1.3 INOMVETENSKAPLIG PROBLEMATISERING & RELEVANS

Den inomvetenskapliga relevansen är avhängd på att uppsatsen bidrar till befintlig forskning på området. Det innebär att den ska utgå i det som redan skrivits och fortsätta på området i syfte att falsifiera, komplettera eller besvara tidigare frågeställningar på nya sätt (Teorell & Svensson, 2007, s. 18-19).

Jag anser att den teori Strand presenterar kring syftet och incitamenten bakom att skapa och bedriva svensk veteranpolitik, är för smal för att kunna förstå dess uppkomst i en bred kontext. Jag håller förvisso med om att den del av svensk veteranpolitik – eller snarare dess effekt eller den arena den gett upphov till – som Strand analyserar, stödjer gestaltningen av att veteraner och erkännandet av dem kan tyckas användas i ett marknadsförande eller marknadsanpassande syfte.

Dock väcks ett par större frågeställningar kring de ansatser forskaren gör – hon menar att det marknadsanpassade användandet av veteraner är en direkt följd av att ett professionsförsvar är konkurrensutsatt på arbetsmarknaden (Strand, 2018, s 2). Här kan det vara lämpligt att nämna att veteranpolitikens utformande tog fart redan ett par år innan det att värnpliktens avskaffande var ett faktum (se SOU 2007:77). Att så är fallet kan självfallet förklaras med ”politisk förtänksamhet” – men att på vetenskapligt

vis styrka det sambandet ligger utanför både den forskning Strand bedriver och de ambitioner som antas i denna uppsats. Däremot etablerar Strands argumenterade utgångspunkt indirekt också uppfattningen att behovet av en svensk veteranpolitik förbrukas i takt med det faktum att Sverige återgår till ett i högre grad pliktat försvar.

Det är denna insikt som jag menar är något smal – framförallt eftersom veteranpolitiken som sådan av andra forskare inte bara anses behövas i syfte att skapa erkännande för veteraner utan också i syftet att försäkra välmående hos dessa individer (Sundberg, 2017). Explicit beskrevs uppgiften till utredaren för den första delen av veteranutredningen som: *“Utredaren ska utforma förslag till en svensk veteranpolitik, dvs. ansvaret för personalen före, under och efter internationella militära insatser”* (Regeringskansliet, 2007). Den svenska veteranpolitiken, menar jag, etablerades således på högst funktionella grunder. Med det menar jag att veteranutredningen(-arna) i sin grund utredde hur veteranpolitiken på bästa sätt skulle utformas för att säkra att den personal och de individer den berör ska få alla förutsättningar att må bra i ljuset av den kontext inom vilken deras yrke utövas eller utövats. Med en sådan ambition kommer således inte behovet av fungerande veteranpolitik försvinna vare sig det finns bruk för dess marknadsanpassande syften eller inte.

Samtidigt förstår jag att teorin Strand lägger fram är väl hållbar inom de teoretiska ramar och utgångspunkter den skrivits inom, som jag tolkar vara av marxistiskt materialistiskt snitt. Jag ställer mig alltså inte kritisk till Strands forskning på det sättet att denna uppsats på något sätt bör läsas som en falsifierande replik på hennes teori eller slutsatser. Dock ifrågasätter jag hur bred bilden och förståelsen av svensk veteranpolitik faktiskt blir, utifrån en redogörelse som endast representerar en del av veteranutredningens förslag samt dess framträdan i politiskt diskursiv kontext.

Jag skriver uppsatsen med utgång i Vedungs (1974), Mehta (2011) samt Bélan och Cox (2011) teorier om idéers innebörd för den politiska processen och den statsvetenskapliga analysen därav. I linje med sådan forskning som Lindvall (2009) och Johansson (1995) gjort på ekonomiska idéers inverkan på politiska processer kring ekonomisk lagstiftning och reform, gör jag en analys av hur idéer kring veteranens arbetsmiljö, utsatthet för psykisk ohälsa och vård därav finns representerade i den

svenska veteranutredningen. Jag förväntar mig, i linje med Lindvall (2009) och Johansson (1995), inte ett fynd av idéer som blir politiskt allförklarande, det är inte heller vad jag söker efter. Vad uppsatsen söker är framförallt ett tydliggörande kring vilka problematiseringar man utgått från i veteranutredningen kring särskilt veteraners psykiska ohälsa. Genom att tydliggöra denna problematisering i en beskrivande idéanalys kommer jag kunna *diskutera* den svenska veteranpolitiken utifrån ett funktionellt perspektiv, i syfte att påvisa eventuella brister eller luckor i såväl kunskap om veteraner som utformande i politiken som skall hjälpa denna samhällsgrupp.

Slutligen hyser jag yttersta respekt för Vedungs förtydligande kring komplexiteten att genomföra en funktionell *analys* av idéer. Kopplat till min akademiska nivå och vad jag anser vara en rimlig ambition för en kandidatuppsats ligger således den analytiska målsättningen på deskriptiv nivå – däremot förs i uppsatsen en avslutande diskussion kring idéinnehållet i den svenska veteranpolitiken (eller utredningen därav) ur funktionellt perspektiv. I senare kapitel kommer läsaren komma i kontakt med idéanalysen som ett begrepp relaterat till Bergström & Boréus (2014). För att klargöra eventuella missförstånd redan nu läser jag Vedungs text som ett redogörande för idéanalysens relevans samt bredare beskrivning till vilka problem sådan analys kan kopplas. Bergström & Boréus (2014) beskriver däremot idéanalysen ur ett metodologiskt perspektiv och har i mitt arbete använts för att svara på *hur* jag metodmässigt ska finna och synliggöra det Vedung (1974), Mehta (2011) samt Bélan och Cox (2011) menar är relevant att veta kring politiken.

1.4 UTOMVETENSKAPLIG PROBLEMATISERING & RELEVANS

Det utomvetenskapliga kriteriet innebär att studiet av idéer i den svenska veteranutredningen ska ha relevans för omvärlden. Resultatet av uppsatsen ska alltså vara intressant ur ett politiskt, ekonomiskt eller socialt perspektiv och/eller vara relevant för många människor eller deras levnadssätt (Teorell & Svensson, 2007, s. 18).

Varför skulle man då vilja göra en statsvetenskaplig undersökning på svensk veteranpolitik när den utomvetenskapliga slutsatsen verkar vara den att arbetet fungerar, om än med utvecklingspotential, men främst att svenska utlandsveteraner som grupp verkar må exceptionellt bra? Det sista verkar särskilt träffande när jämförelser

görs med utländska veteraner, så som de amerikanska (Aux Analysis, 2018; Agö, 2016; Stach, 2014).

Jag vill förtydliga här att denna uppsats inte ytterst ifrågasätter huruvida svenska utlandsveteraner mår bra eller inte – det som problematiseras är de orsakssamband som i huvudsak används som förklaring till dessa positiva utfall. För att förklara både problematisering och syftet med studien börjar vi med att återkoppla den svenska forskningen till en internationell utblick. Det verkar som att svensk forskning bygger på en traditionell syn på psykisk ohälsa bland veteraner – med tydliga sammankopplingar till kort- eller långvarig reaktion på stress eller trauma i insatsområden. Man drar också slutsatser att svenska utlandsveteraner mår bättre än amerikanska, kopplat till en lägre stridsbelastning (Thisner & Garpenhag, 2016). I USA (Junger, 2017) menar man dock samtidigt att stridsbelastning inte enbart kan förklara psykisk ohälsa bland veteraner, eftersom det senare ökat lavinartat medan det förra minskat på soldatnivå sedan andra världskriget. Junger citerar studier som, likt Thisner och Garpenhag, operationaliserar stridsbelastning eller exponering genom siffror på förluster i konflikterna (Junger, 2017, s 87-89 & 91). Självklart kan man i sådan forskning eller i dess slutsatser, dock inte bortse från andra variabler i sammanhanget – exempelvis hur stigma kring mental hälsa kan ha förändrats under decenniernas lopp eller att en försvagad arbetsmarknad kan ha lett till att fler veteraner sökte hjälp från sociala program efter Vietnamkriget än tidigare.

Vidare söks det i de svenska registerstudierna efter tecken på förekomst av psykiska problem i form av PTSD. Dessa rapporters operationalisering av PTSD, samt data som forskarna haft tillgång till genom registren, tillåter endast uppfångande av de veteraner som faktiskt sökt hjälp för sina besvär. Om det finns ett mörkertal menar man att dessa individer borde finnas representerade i något av studiens andra utfall – såsom ökade antal självmord bland utlandsveteranerna (Aux Analysis, 2018). Ett problem med den slutsatsen, åtminstone om man åter igen jämför med en internationell utblick, är att det var först 2008 som utlandsveteraner började förekomma i högre utsträckning än gemene man, i amerikansk självmordsstatistik. Dessa hisnande antal självmord begås dessutom främst av individer som tjänstgjorde på 60- och 70-talet. Det handlar alltså i hög utsträckning om vietnamveteraner. Bland yngre veteraner från kriget i Afghanistan

och (det senare i) Irak – påvisas ett mindre antal självmord än hos allmänbefolkningen. Bland självmord som förekommer hos amerikanska utlandsveteraner kan man inte heller påvisa några styrkande bevis för att stridsexponering (och således svensk forsknings förklaring för hög förekomst av PTSD) har någon koppling till självmord. I korthet begår veteraner självmord oberoende om de upplevt traumatiska strider, eller inte (Junger, 2017, s 83-84).

Det verkar således som en för snabbt fattad slutsats att anse att ett mörkertal som inte sökt hjälp, skulle representeras i utfallet självmordsstatistik. Särskilt så om man beaktar att svenska registerstudier inte inkluderar utlandsveteraner med tjänstgöring innan 1990.

Det går också att problematisera kring Thisner och Garpenhags (2016) uppskattning av exponering för "stridsliknande situationer". För operationalisering av "stridsliknande situationer" används siffror på stupade i strid samt strider med skadeutfall som representeras av utdelat antal av "Försvaretsmedalj för sårade i strid". Således representeras de stridskontakter som varken haft utfall med stupade, fysiska skador eller hittills upptäckta psykiska skador, endast genom den grova uppskattning som görs. Thisner och Garpenhag är väl medvetna om detta och medger själva att en mer exakt siffra kan uppnås genom omfattande arkivstudier med Försvaretsmedaljens understöd – men att det inte funnits resurser att genomföra sådan insamling inom ramarna för deras forskning. Siffran skall enligt författarna själva således betraktas som *"en uppgift att fortsätta diskussionerna utifrån"* (2016:39).

Summerat anser jag att det finns problematik i hur svenska utlandsveteraner inom den svenska forskningen avskrivs från att vara – utöver på nivå motsvarande enskild individ – psykiskt påverkade av sina insatser på ett sådant sätt att de uppvisar PTSD (eller psykisk ohälsa med liknande symptom). Jag vill återigen förtydliga – jag menar inte i uppsatsen att vi (jag är själv utlandsveteran) mår sämre än vad som framställs i forskningen. För en statsvetare kan dock orsakssambanden som anses stöda denna tes te sig något suddiga i vissa fall och problematiska i andra. Det rådande narrativet i svensk forskning på veteraner verkar mena att större problem med psykisk ohälsa hos utlandsveteraner förebyggts. Dels genom urval, dels genom vilken typ av militära

metoder som brukas samt vilka insatser Sverige deltar i. Jag menar att det samtidigt, i vanligt förekommande svensk forskning, verkar finnas en avsaknad av de perspektiv som veteranmyndigheter och forskare i vår omvärld börjat rikta sin fokus mot, i sökandet på svar för hållbar veteranvård.

1.5 CENTRALA BEGREPP

1.5.1 IDENTITET & IDENTITETSKRIS

Enligt Erik Eriksons definition är identitet en semi-permanent bild av självet, som inte påverkas av varken tid och rum eller en situations betingelser. Identitetens byggstenar är bland annat individens värderingar, uppfattningar om ting och ambitioner. Den är semi-permanent då dessa komponenter kan ändras i förhållande till individens sociala sammanhang (Lawler, 2008). Vid för tvär omställning mellan sociala sammanhang kan förvirring kring den egna identiteten uppstå. Det är i ett sådant läge individen hamnar i identitetskris (Erikson, 1959; Thompson et al, 2017, s 5, 13 & 91). Vissa menar att Erikson myntade begreppet "identitetskris" under sitt arbete med just veteraner (Orazem et al, 2016). Termer spunna ur identitetskris och förvirring förekommer nu på många andra håll än i Eriksons skrivelser kring psykosocial utveckling i ungdomens år (Thomas et al, 2017, s 16).

Identitetsperspektiv används inom många olika forskningsfält, hittills huvudsakligen på andra grupper i samhället än veteraner. Viss forskning lägger fram så pass isolerande teser, som att allt socialt beteende grundas på vår sociala identitet som i sin tur skapas som en del av den grupp vi tillhör (Haslam et al, 2009; 2012). Ett enkelt sätt att definiera identiteten i sig är som ett kategoriserande fenomen. Människor får eller tillskrivs en viss identitet antingen som följd av att de själva anser sig tillhöra en viss grupp, eller att någon annan ser på en individ som medlem av en viss grupp, alternativt en kombination av ovanstående (Stets & Burke, 2000). Identitet kan också ses ur ett narrativt perspektiv – det vill säga att identitet är den historia vi berättar om oss själva genom kombinerandet av våra upplevelser med våra mål för framtiden. Ur detta perspektiv är identiteten fortfarande dynamisk och semi-permanent. En sund identitet, och utveckling av denna, hänger på att individen upplever koherens mellan sina dåtida, nutida och framtida narrativ. Identitetskris kan uppstå om denna koherens saknas (Thompson et al, 2017, s 22 & Shields i Thompson et al 2017, s 87).

1.5.2 VETERAN

Uppsatsen utgår från veteranbegreppet i enlighet med Försvaretsmaktens definition. En veteran är enligt Försvaretsmaktens (2014a) en individ som tjänstgjort i organisationen – internationellt eller nationellt. De individer som tjänstgjort utomlands benämns utlandsveteraner. Det bör förtydligas att i SOU 2014:27 används veteranbegreppet synonymt med utlandsveteran – detta är dock tydligt specificerat i utredningen. Begreppet veteran verkar ofta användas utan specificerande prefix. I uppsatsen förtydligar jag vid ett par tillfällen därför kontexten genom tillägg av "(utlands-)", vid diskussioner av studier som enbart använt det allmänna begreppet "veteran" utan att förtydliga vilken grupp som menas – men vars fokus uppenbarligen syftar till utlandsveteraner.

1.5.3 PSYKISK OHÄLSA

Psykisk ohälsa är en allmän benämning som inkluderar symptombild för psykisk sjukdom eller besvär som inkluderar bland annat ångest, oro och sömnproblem (SKL, 2014). Posttraumatiskt stress syndrom [PTSD] är en diagnos för den sjukdomsbild som kan uppstå till följd av svår, traumatisk upplevelse eller allvarlig kränkning av ens personliga integritet. Det utlösande traumat kan vara direkt, exempelvis uppsåtligt våld, eller indirekt som följd av olycka. Hos en individ med PTSD kan den ursprungliga händelsen liknas vid yttre sinnessintryck vilket utlöser återblickar eller triggande minnesbilder. Vanliga reaktioner under sådana episoder är i av form skräck eller vrede (Försvaretsmaktens, 2014a).

2. Design, Metod & Material

2.1 DESIGN: VARFÖR IDÉANALYS?

Först och främst finns det ett upplag av olika metoder att bruka för analys av mitt material – det går i min mening inte heller att definiera en som rätt i den mening att alla övriga är fel. Det handlar snarare att identifiera vilken som är mest lämplig. Enligt Vedung är idéanalys en process som innebär att destillera en text till dess underliggande idéer (Vedung, 1974, s 1-2).

Exakt hur denna destillationsprocess ska se ut blir summan av ett antal metodologiska vägval. Att upprätta ett kodschema för att kvantitativt analysera texten genom att härleda vissa ord som definierande för varje idé är, ett potentiellt tillvägagångssätt. Detta skulle ha fördelen att resultatet *kan upplevas* som tydligare eller mer absolut än det som presenteras av en kvalitativ textanalys. Bergström och Boréus förtydligar dock gällande kvantitativa textanalyser att resultaten kan vara missvisande då de "betonar manifest textinnehåll på bekostnad av det underförstådda och utsagda" (2005, s. 76-77). Jag läser denna uppmaning som att kvantitativa metoder kan leda till att ordens sanna innebörd i kontexten missas, då de helt enkelt räknas utan närmare värdering av sammanhang eller innebörd. Vidare finns ingen ambition i denna uppsats att utröna i vilken utsträckning eller frekvens en viss idé förekommer – frågeställningen gäller helt enkelt vilka idéer som tycks förekomma. Detta ligger i linje med Bergström och Boréus utsaga kring användandet av en kvalitativ metod: "i många sammanhang är det viktigaste inte *hur många gånger* utan *hur något sägs*" (2005, s 77).

Närmare definierat bör studien därmed läsas som en intensiv kvalitativ textanalys som använder idéanalysen som analysverktyg. I min mening handlar metodurvalet främst om en bedömning av lämplighet – alltså underförstått att ingen metod kommer utan

nackdelar. Mitt tillvägagångssätt medför, eftersom det är kvalitativt och tolkande, att ingen absolut sanning produceras. Resultatet läses som en tolkning eller ett sätt att förstå det material som analyserats. Vidare medför studiens intensitet, alltså fokus på ett begränsat material i motsats till ett bredare eller flera källor, att det inte går att generalisera utifrån resultatet. Detta är inget övergripande problem eftersom uppsatsen främst ämnar beskriva och *förstå* snarare än att *förklara* sammanhang. Hade tyngre fokus legat på funktionella ambitioner menar jag att detta hade utgjort ett större metodologiskt problem.

Mer om materialets påverkan på uppsatsen berörs senare i detta kapitel. Vidare berörs och definieras idéanalysen som verktyg mer i detalj. Även utformandet av detta är beroende av en rad metodologiska vägval där urval måste göras i förhållande till syfte och applicering.

2.2 METOD: ATT TYDLIGARE DEFINIERA EN IDÉANALYS

Idéanalysen är en brett definierbar metod som kan se ut på många olika sätt. Den genomgående principen eller gemensamma nämnaren är dock studiet av politiska budskap (Beckman, 2005, s 11). Ambitionerna med analysen kan dock skilja mellan tre huvudsakliga syften (Bergström & Boréus, 2014, s 145-149; Beckman, 2005, s 14):

1. beskrivande eller innehållsliga;
2. förklarande eller funktionella;
3. kritiska eller ställningstagande.

För en sådan allomfattande metod är validiteten beroende av hur väl analysinstrument formges i förhållande till syfte och ambition. Ett tydligt redogörande för dito påverkar också intersubjektivitet och transparens, eftersom det tydligt påvisar varför jag "valt" idealtyper som analysinstrument. Jag menar att effekten som metodologins hermeneutiska och tolkande fundament får på intersubjektivitetskravet, inte går att åtgärda fullt ut. Däremot kan en extensiv redogörelse för hur metoden formgetts, som svarar på både *hur* och *varför* metoden ser ut på ett visst sätt, minska mitt tolkandes påverkan på studiens resultat. Detta genom att få bort likgiltiga val som är praktiskt

omöjliga för en annan forskare att, ur objektivitetshänsyn, återskapa. Slutligen måste beskriven metod representeras på fullgott sätt i analysen.

Syftet med min analys är i metodologisk mening beskrivande. Idéanalyser med beskrivande eller deskriptiva ambitioner kan genomföras efter utgångspunkten att *"analysera förekomsten av idéer i allmänhet, i debatter eller inom något sak- eller politikområde"* (Bergström & Boréus, 2014, s 146). Här bör jag specificera mitt syfte närmare eftersom jag inte undersöker förekomst av idéer i en debatt i allmänhet – utan snarare ett specifikt politiskt uttryck i form av SOU 2014:27. Jag kartlägger inte heller allmänna idéer i en debatt utan kartlägger förekomst av specifika idéer hos en aktör (Försvarsdepartementet) och har således ett aktörsperspektiv (Bergström & Boréus, 2014:146).

I linje med mina frågeställningar (*1. Hur beskrivs, i SOU 2014:27, de psykiska problem svenska veteraner kan drabbas av och vilken vård eller annan åtgärd föreslås i den svenska veteranpolitiken för att komma tillrätta med dessa? 2) Vilka idéer kring svenska veteraner återfinns i svensk veteranpolitik (SOU 2014:27)?*) finns viss koppling till sökandet efter logik och metoden kan därför antas ligga nära den tradition som refereras som *inhållslig idéanalys*, särskilt om man jämför med de exempelfrågeställningar Bergström och Boréus presenterar för sådan metod (2014, s 146). Syftet i denna uppsats är dock mer inriktat på statens (försvarsdepartementets) idéer i sammanhanget – ett syfte med tydligare koppling till en *idéanalys med beskrivande utgångspunkt från specifikt aktörsperspektiv*. En innehållslig idéanalys skall ha syfte som är mer kopplat till logik – exempelvis att undersöka förekomst av motstridiga resonemang eller idéer i ett politiskt partis argumentation (Bergström & Boréus, 2014, s 146). Sådana ambitioner finns inte i denna studie.

Sammanfattat görs idéanalysen i denna uppsats således med ambition att producera ett deskriptivt resultat. Analysen har ett beskrivande syfte som utgår från specifikt aktörsperspektiv. I uppsatsens avslutande diskussion kring resultatets innebörd kommer jag, kopplat till kontexten av mitt material och problematisering, att beröra effektinriktade funktionella områden. Det diskuteras alltså vilken påverkan de idéer jag identifierar kan ha på kontexten inom vilka de förekommer (Bergström & Boréus, 2014,

s 147). Dessa funktionella ambitioner ska ses just som del av diskussionen och inte som del av ett i analysen påvisat resultat.

Med en närmre definition av exakt vilken typ av idéanalys jag använt i denna uppsats går vi vidare till lämpligt analysinstrument. Bergström och Boréus redogör för två analysverktyg i sina exempel på beskrivande forskning med aktörsperspektiv – idealtyper och dimensioner (Bergström & Boréus, 2014, s 147). Dimensioner (alternativt *indikatorer*) är jämfört med idealtyper mer allmänt hållna idéer som används för operationalisering av idéer på filosofisk eller ideologisk nivå – till exempel ekonomiska ideal eller moral (Bergström & Boréus, 2014, s 156-158). Idealtyper å andra sidan involverar organiseringen av idéer i system som tillåter kategorisering av olika formuleringar i en text, vilket i sin tur tillåter en närmre klassificering av vilka idéer som förekommer i analyserad text (Bergström & Boréus, 2014, s 150). Jag anser därmed – kopplat till uppsatsens syfte och frågeställning – att idealtyper är det bäst lämpade verktyget för att uppnå validitet. I nästa avsnitt redogörs för hur och varför jag valt de idealtyper jag gjort, samt hur jag konstruerade det idésystem tillika analyschema som använts. Idealtyperna i sig beskrivs dock närmre först i uppsatsens nästa del (3) som berör teori.

2.3 METOD: IDEALTYPEN

Idealtyper i sig används alltså för att kategorisera och kunna klassificera formuleringar i text – att systematiskt härleda förekomst av idéer. Bergström och Boréus definierar idealtyper som "[rekonstruktioner] av idésystem" i vilka man kan konstruera idealtypiska föreställningar kring politiska frågor. Man väljer idéer av relevans för den huvudsakliga frågan – i detta fall definition, problematisering kring och omvårdnad för psykisk ohälsa bland veteraner – och får således en typologi hur respektive teori förhåller sig till dessa (Bergström & Boréus, 2014, s 150). Jag skulle, något förenklat, säga att man genom idealtyperna ordnar teorier på ett sätt som tillåter systematisk användning av dem i textanalytiskt syfte.

Att lyckas med analysen är således i högsta grad beroende av att idealtyperna är väl operationaliserade. De huvudsakliga avvägningarna är att inte ha varken för snäva instrument, men inte heller för generella. Det första medför att forskaren tolkar för

mycket i försök att tvinga in texten i sina kategorier, vilket direkt kommer påverka reproducerbarhetskravet. Om instrumenten istället blir för generella kommer de vara till föga hjälp under analysen – vilket leder till ett intetsägande resultat. Båda extremerna får negativ påverkan på både validitet och reliabilitet. Att tydligt presentera mitt analyschema – alltså vilka frågor jag ställt till teorier för att skapa idealtyper samt till den analyserade texten – är en av de viktigaste komponenterna för att uppsatsens metod skall uppnå hög reproducerbarhet (Bergström och Boréus 2014, s 150-156).

Vidare innebär metoden att jag utgår ett förhandsdefinierat angreppssätt. Kraven detta ställer på idealtyperna är att de är ömsesidigt uteslutande, täckande, möjliga att tillämpa och fruktbara för att undersöka fenomenet i fråga (Esaiasson et al 2007, s. 245).

Jag har använt mig av följande principer – inspirerade av Bergström och Boréus – för att uppnå en bra balans i konstruktionen av idealtyperna:

1. Uppnå god förtrogenhet med analysobjektet
2. Gör relevant och transparent urval av idealtyper
3. Analyschema som redogör för idéer som är relevanta för frågeställningen

God förtrogenhet med analysobjektet gäller alltså veteraner i allmänhet och källan till deras höga nivåer av psykisk ohälsa i synnerhet. Detta uppnåddes genom läsning av dels svensk forskning där särskilt Thisner och Garpenhags (2016) historiska redogörelser för både handhavande och begreppsutveckling bör nämnas särskilt. För att kunna redogöra för och studera de mer nutida perspektiven (jämfört med traditionella) användes i huvudsak den kanadensiska rapport (Thompson et al, 2017) som redogör grundligt för identitetsperspektiv som förekommer i forskning kring psykisk ohälsa och välmående bland veteraner, samt den forskning rapporten refererar.

För att försäkra relevansen av idealtyperna är de hämtade ur och väl representerade i ovan nämnda forskning. Däremot har konstruktionerna gjorts genom ursprungsmaterialen och inte hur dessa citerats sekundärt i VAC:s rapport. Kopplat till kandidatuppsatsens storlek och tillgänglig tid, var en avgränsning nödvändig vilket krävde ett urval av vissa perspektiv framför andra. Dessa valdes utifrån förekomst i

Thompson et al (2017) samt huruvida de redogör med vetenskapliga hypoteser för upplevelser jag själv kunnat observera bland svenska veteraner.

Bergström och Boréus redogör för ett analyschema som konstrueras i två nivåer – *basal* (grundläggande värderingar kring människa, värld och samhälle) och *operativ* (konkreta utformningar av styrningar och åtgärder) (2014, s 152-153). Analyschemat i denna uppsats bör endast jämföras med deras operativa nivå – då jag anser att en basal nivå med grundläggande ideologi, blir överflödigt för både frågeställning och idealtyper som främst är baserade på vetenskapliga snarare än politiska idéer. Således ställdes samma frågor till teorin för att konstruera idealtyperna, som till det studerade materialet för att härleda idealtyperna:

1. Varför anses veteraner vara i större risk för att utveckla psykiska besvär eller ohälsa (än allmänbefolkningen)?

2. Vilka åtgärder föreslås?

Kopplat till uppsatsens validitet, menar jag att analyschemat på ett bra sätt fångar upp de olika aspekterna av mina huvudsakliga frågeställningar. Fråga 1 förväntas ge svar som beskriver en allmän bild och de idéer som ligger bakom politikens huvudsakliga problematisering av psykisk ohälsa hos veteraner. Fråga 2 kring åtgärder förväntas ytterligare manifesteras en beskrivning av denna problematik – utifrån antagandet att beslut eller råd om handlande argumenteras ha koppling till ett visst problem. Båda frågorna förväntas svara för andra delen av min huvudsakliga frågeställning – vilka idéer som förekommer SOU 2014:27. Fråga 1 och 2 bör båda fånga upp förtydligande faktorer när det gäller problematik som kan skilja idealtyperna åt – att de således är ömsesidigt uteslutande.

2.4 MATERIAL: UPPSATSENS EMPIRISKA MATERIAL

Studiens empiriska material och huvudsakliga grund för analysen utgörs av SOU 2014:27. Statens offentliga utredningar [SOU] utgör den första delen i svensk lagstiftningsprocess. De genomförs av en kommitté eller särskild utredare (endast en person) som tillsätts av sittande regering – i detta fall under Försvarsdepartementets ledning. Produkten av SOU blir ett betänkande som inkluderar förslag på åtgärder i

ärendet. Detta går sedan vidare i processen genom remissvar från berörda aktörer och eventuellt vidare till lagstiftning (Regeringen, 2015).

Avgränsning gjordes till SOU 2014:27 eftersom det är det mest aktuella betänkandet i veteranutredningen, därtill ett slutbetänkande, men samtidigt redogör för och utvärderar följer av veteranutredningens tidigare delar. Jag menar att materialet är relevant kopplat till min frågeställning och syftets politiska fokus. Jag menar också, kopplat till uppsatsens validitet, att analys av SOU kan ge svaret på vilka idéer som varit representerade i utformandet av svensk veteranpolitik – kopplat till mina frågeställningar. Sker analys istället längre ner i lagstiftningsprocessen, kan vissa idéer redan ha försvunnit eller tappat fokus som följd av remissvar. Valet av material medför också vissa oundvikliga nackdelar – särskilt den att det är starkt knutet till en viss aktör, Försvarsdepartementet. Studien hade kunnat gynnas av ett mer extensivt tillvägagångssätt där SOU 2014:27 analyserades tillsammans med exempelvis debattprotokoll och remissvar för att kungöra om ytterligare idéer belysts i processen kring veteranpolitiken. Ett sådant tillvägagångssätt hade också kunnat bredda ambitionerna för analysen från en enskild aktör. Att jag inte valt detta extensiva tillvägagångssätt grundat på ett bredare material beror endast på den avgränsning som är nödvändig inom ramarna för en kandidatuppsats.

Kopplat till att SOU 2014:27 omfattar nästan 800 sidor, samt dess bredd och den tid och plats som finns i en kandidatuppsats, var en viss avgränsning nödvändig även utifrån denna enskilda källa. Detta gjordes genom att i första hand välja bort kapitel som inte var relevanta för ämnet – exempelvis icke reflekterande redogörelser av andra länders veteranpolitik eller redogörelser som var helt vända åt utredningens fokus på veteraner från civila myndigheter. Resultatet blev att kapitel 2, 3 och 10-20 samt bilagor användes i analysen. För att begränsa att avgränsningen ledde till att något betydande för frågeställningen missades, gjordes en sökning i hela dokumentet efter följande nyckelord: *identitet, kultur, maskulin, gender, macho, utanför* och *utanförskap*.

3. Teori & operationalisering

3.1 TIDIGARE FORSKNING PÅ SVENSK VETERANPOLITIK

Forskning på svensk veteranpolitik inom statsvetenskapen verkar, milt uttryckt, vara en bristvara. Jag har bara funnit två studier som framstår som sådana att de helt eller delvis har svensk veteranpolitik som huvudsakligt studieobjekt.

I den första av dessa beskriver Strand (2018) den svenska veteranpolitiken och dess existens som inget annat än ett maktinstrument vars funktion är att stärka Försvarsmaktens legitimitet och därmed dess konkurrenskraft på den svenska arbetsmarknaden. Strand genomför en analys av politisk och försvarsmaktsdiskurs för att få djupare förståelse kring processen “[att] politiskt uppfinna en svensk krigsveteran” (Strand, 2018, s 3, författarens översättning). Strand menar att fenomenet kring en svensk veteranpolitik ska förstås i kontexten av en Försvarsmakt omorganiserad mot professionell basis snarare än frivillig, samt det behov av “re-branding” detta medför – något Strand uttrycker bör liknas med och förstås som en marknadsanpassande¹ process. Det finns således ett statligt egenintresse i att producera en identitet gällande svenska veteraner. Utifrån detta behov och intresse ses det som grundläggande att denna veteranidentitet tillskrivs positiva egenskaper – något Strand menar är ett arv av att neo-liberala regeringar ytterst grundar rationalitet på marknadens mekanismer (Strand, 2018, s 1-3 & 6). Strand menar att den svenska veteranpolitikens förmåga att framställa och skapa en *positiv bild av veteranen* till viss del gynnats av att den vuxit fram i en kontext där staten, Försvarsmakten och enskilda politiker redan kritiserats för att ge en förskönad bild av de insatser som svensk militär deltar i – särskilt i fallet

¹ Marknadsanpassning (*Marketization*) innebär i smalare termer oftast transformationen av en hel ekonomi från planerande styrmekanismer till en marknadsekonomi. I sin bredare definition används begreppet också för att beskriva hur delar av offentlig sektor introduceras i en konkurrensutsatt kontext (författarens anmärkning)

Afghanistan (Strand 2018, s 4). Strand redovisar källor som styrker ett erkänt samband mellan samhällelig förankring av veteraner (och andra aspekter av Försvarsmakten) och förmåga att personalförsörja Försvarsmakten (Strand 2018, s 5).

Strand fastställer genom ett teoretiskt ramverk runt neo-liberal marknadsrationalitet, att svensk veteranpolitik måste analyseras ur denna kontext och hänvisar till diverst material för att visa hur en svensk veteranidentitet med marknadsanpassande effekter skapats. Bland detta material, som anses representera "*the Swedish (War) Veteran Programme*" återfinns bland annat SOU 2014:27 samt övriga SOU:er som utgör veteranutredningen. Strand gör sin diskursanalys i tre steg som innefattar: analys av hur veteraner framställs av svensk politisk och offentlig (främst försvarsanknyten) elit; analys av privat sektors deltagande i positiv framställning av veteraner; en analys av vilka narrativ som tycks saknas eller förnekas i dessa diskurser (Strand 2018, s 6-8).

Strands fynd indikerar att använd diskurs skapar och återskapar en bild av Sveriges veteraner i vilken dessa individer har stärkts av sitt militära engagemang och sina insatser utomlands på ett sätt som gör att de skall ses som en resurs i samhällets offentliga såväl som privata sektorer. Strand menar också att det är tydligt att diskursen utelämnar narrativ som sätter veteranerna i krigets kontext – snarare används diskurser som aktivt fränkopplar svenska veteraner från kontexten krig och konflikt (Strand 2018, s 11-15).

Den andra studien jag påträffat är en del av Holmberg och Hallenbergs (2017) antologi som undersöker hur svensk Försvarsmakt samt involverad politik utvecklats och påverkats av 2000-talets insatser i Afghanistan. Sundberg lägger i bokens avslutande kapitel fram belegg som kan styrka att veteranpolitiken utformades utifrån ett omvårdande perspektiv – alltså att man identifierade ett behov för en närmare utformad politik kring de problem som kunde uppstå i skuggan av det kärva insatsklimat som rådde i framförallt insatserna i Afghanistan (Sundberg, 2017, s. 172-173 samt Widman och Stach, refererade i Sundberg, 2017, s. 172-173). Samtidigt framträder i Sundbergs analys bekräftelse för kopplingen mellan en "sund veteranpolitik" och Försvarsmaktens förmåga att rekrytera och behålla personal (2017, s. 174-175).

3.2 UPPSATSENS TEORETISKA UTGÅNGSPUNKT – DEN POLITISKA IDÉN

För att bidra till det magra utbudet av statsvetenskaplig forskning på svensk veteranpolitik ämnar jag utgå från en konstruktivistisk ansats fokuserad på *den politiska idén*. Enligt Evert Vedung är statsvetenskapen (då fortfarande benämnd *statskunskap*) i grund baserad på studiet av två ting – den faktiska politiken alternativt människors uppfattningar kring den faktiska politiken. Statsvetenskapens egna teorier och begrepp om dessa menar Vedung höra hemma under rubriken "*föreställningar kring den faktiska politiken*" (Vedung, 1974, s 1).

Studiet av faktisk politik innebär enligt Vedung studiet av fenomen så som institutioner, processer, strukturer, beteenden med flera. Vänder statsvetare istället intresset mot *uppfattningar* kring den faktiska politiken har studiet fast fokus på vad som uppfattas vara till exempel möjligt, verkligt och nödvändigt i en specific politisk kontext. Det var ur denna ansats Vedung formgav vad han ansåg vara syftet med och användningsområdet för *politisk idéanalys*. Till *politiska idéer* sorterade Vedung både idéer om politiken i sig, men även *vetenskapliga idéer om objektet kring vilket politiken ifråga kretsar*. Vedung menade att en analys av dessa politiska idéer främst bör utföras med stöd av material som är "*bevarade skriftliga källor*" ur vilka "[politiska idéer] *kan destilleras*" (Vedung, 1974, s 1-2).

Den funktionella idéanalysen beskriver Vedung som studiet av politiska idéer utifrån frågeställningar om bland annat deras ursprung, samt vilken åverkan de kan få på omgivning eller det objekt kring vilket politiken kretsar. Vedung trycker på att begreppet inte endast utgår från den effekt omgivningen har på idéer – utan även det omnämnda sambandet: vilken effekt idéer får på omgivning eller det objekt som specifik politik avser. Vedung poängterar också att det senare sammanhanget i mindre grad verkar representeras i statsvetenskaplig kontext och forskning. Själva utförandet av den funktionella idéanalysen har sin grund i en *beskrivning* av förekommande idéer. Just den funktionella biten av analysen beskrivs dock som mycket omfattande och kopplad till ett flertal olika problem för den statsvetenskapliga forskaren. Vilka idéer som forskaren ämnar vara politiska idéer relevanta för en funktionell analys, anses vara upp till denne själv att specificera. Det största problemet var för Vedungs del hur man utifrån

vetenskaplig relevans och pålitlighet styrker sambandet mellan en viss idé och ett visst objekt i sin analys (Vedung, 1974, s 9-10).

Jal Mehta (2011) menar att man under de senaste decennierna kan tyda större fokus på idéers inverkan i politiken i den statsvetenskapliga forskningen. Han menar att detta i mångt och mycket är en förtjänst av konstruktivistisk forsknings (stundtals defensiva) kritik kring dels den marxistiska övertygelsen att idéer i politik endast är att betrakta som försök att förklara eller berättiga maktutövande, men även den realistiska utgångspunkten att politik bedrivs med stöd av någon sorts inneboende rationalitet. Vidare antyds att frågan kring idéer idag inte handlar *om* det existerar påverkan på den politiska nivån, utan snarare *hur* denna ter sig (Mehta, 2011, s. 23-26). Han definierar idéer som relevanta för statsvetenskaplig analys i tre typer: de som är politiska lösningar på ett visst problem; de som återfinns i definition av problemet i sig; slutligen de idéer som kan härledas till bredare filosofier i det offentliga rummet eller *zeitgeist*² (Mehta, 2011, s 27-28).

Bélan och Cox sammanfattar betydelsen av idéer i politiken i det att de styr hur vi uppfattar politiskt relevanta problem, definierar målsättning och strategi för politiken och slutligen utgör den huvudsakliga "valutan" i utbytet som är den politiska dialogen, debatten eller samtalet. Definition av en idé som då är relevant för en statsvetare, menas vara uttryck för kausala samband i politiken – det vill säga hur problem, objekt och lösningar anses höra samman. Som sådant är idéer i sin tur en produkt av kognition och sammankopplas till materiella ting via vår tolkning av deras innebörd (2011, s 1-2). Källor för sådan kognition kan vara vetenskapliga teorier (i sin tur också en idé, dock en som är strukturerat presenterad), kring ett visst fenomen runt vilket vi ska utforma politik.

3.3 KORT OM APPLICERING AV DEN POLITISKA IDÉN I STATSSETENSKAPLIG FORSKNING

Det förra stycket redogjorde för hur Evert Vedung ursprungligen såg på betydelsen av politiska idéer i statsvetenskapen, hur dessa fenomen kan studeras samt hur synen på den politiska idén utvecklats inom den statsvetenskapliga disciplinen. Följande stycke

² Zeitgeist är ett tyskt uttryck som innebär en allmänt vedertagen "samhällsanda" eller åsikt i visst samhälle, bundet till tid och rum (författarens kommentar)

redogör kort för exempel på forskning som genomförts i linje med denna tradition, samt de samband man kommit fram till.

Framförallt i analys av ekonomisk lagstiftning och reform verkar de idéburna perspektiven ha fått stor genomslagskraft. Ett exempel på sådan forskning är Lindvalls redogörelser för hur "expert idéer" har haft påverkan på lagstiftning kring ekonomiska styrmekanismer i Europeiska länder (Danmark, Österrike, Sverige). Analysen visar att lagstiftning och förd politik i samtliga fall på något sätt påverkats av de idéer från särskilt makro- och nationalekonomiska vetenskaper som belystes i de politiska processerna. Fynden visar att den ekonomiska teorin i dessa fall inte var källan eller hade påverkan på den förda politikens målsättning. Däremot hade de ekonomiska vetenskaperna betydande inverkan på vilka instrument som applicerades för att komma åt specifika problem (Lindvall, 2009, s. 703-730).

Jacobsen gör liknande fynd i sin studie med slutsatsen att det råder en missanpassad uppskattning av idéers inverkan i politik, om de menas råda över allt sorts intressebaserat inflytande. Däremot menas att idéer definitivt är en påverkande parameter på beslutsfattande i politisk kontext, eftersom de har påverkan på både hur ett problem anses te sig samt hur det bäst löses (1995, s 283-310).

3.4 IDENTITETSPERSPEKTIV & IDEALTYP

3.4.1 IDEALTYP 1: TRADITIONELLT PERSPEKTIV

Thisner och Garpenhag presenterar i sin studie (2016) ett kapitel på krig och psykisk ohälsa ur ett historiskt perspektiv. Fokus i kapitlet menas vara "*synen på mentala sammanbrott och svårare former av ohälsa, och på de särskilda former av behandling, stöd och omhändertagande som funnits på plats för att hantera dem*" (2016, s 18).

Man menar att upplysningens nya idéer kring människans värde under sent 1700-tal, för första gången medför en diskussion kring psykiska följder av krig i termer som sjukdom, skada eller ohälsa. Begreppet utvecklas under 1800-talet vidare i takt med psykologin och annan lära om människans mentala och psykiska mekanismer (Thisner & Garpenhag, 2016, s 18).

Under första världskriget tas begreppet *shell shock* (granatshock) i allmänt bruk för de psykiska förluster som leds i Europa. Orsak till symptom och om dessa var psykologiska eller inte hade man inte enats om än – i vissas mening handlade det bara om karaktärsbrister hos manskapet som inte kunde hantera krigets fasor. Begreppet utvecklades senare till *krigsneuros*. Det senare kom också att bli aktuellt i den samhälleliga frågan som följde efter kriget, om dessa individer var berättigade till ersättning eller inte. Synsättet fick också påverkan på åtgärder inför det andra världskriget – då Storbritannien med hjälp av urval, hårdare träning och stärkt moral trodde sig ha förebyggt psykiska förluster. Således blev fokus på att behandla desamma minst sagt låg under krigets inledande år. Först under Korea- och Vietnamkriget behandlar man (och utvecklar behandling) med frontnära fokus och man pratar nu om *stridsutmattning*. Fokus ligger på de utmattningseffekter som följer lång anspänning under långa strider. Under början av Vietnamkriget beskrivs konflikten, ur denna aspekt, vara en framgång – men snart börjar man återigen problematisera eftersom reaktioner förekom i fall där stridens anspänning saknades (Thisner och Garpenhag, 2016, s 18-20).

Veteraner från särskilt Vietnamkriget började dock i stor skala må psykiskt dåligt efter hemkomst och man börjar prata om ett *post-Vietnam syndrome*, som till stor del ligger bakom det som vi dag kallar för PTSD. PTSD blir en officiellt vedertagen diagnos inom psykiatrin 1980 genom införandet i *DSM*³. Diagnosen står sig än idag i vad som "*förefaller vara det rådande paradigmet i västvärlden*" - att psykisk ohälsa hos militär personal främst sammankopplas med stress och stressreaktioner på traumatiska upplevelser. Den befästs väl sammankopplad med yttre händelser. Behandling sker genom bland annat samtalsterapi, psykofarmaka, kognitiv beteendeterapi och så kallad *eye movement desentisation and reprocessing* (EMDR) samt vetenskap om vad som skapar motståndskraft hos soldater (Thisner & Garpenhag, 2016, s 21).

Det är dessa perspektiv som jag benämner traditionella – även om de inte är statiska i varken roller, orsak, symptom eller behandling, har de en gemensam ansats i det att

³ *DSM* (Diagnostic Statistic Manual) är ett verktyg för psykiatrisk yrkesutövning och forskning. Den ges ut och revideras av American Psychiatric Association, men har stort inflytande även internationellt.

veteranen mår dåligt till följd av en svårhanterlig upplevelse på slagfältet eller att ha levt under stora stresspåslag under längre tid.

3.4.2 IDEALTYP 2: DET BREDA IDENTITETSPERSPEKTIVET

Kanadensiska veteranmyndighetens rapport framställer att en stark militär identitet kan försätta veteranen i en situation av identitetskris vid utträde ur Försvarsmakten, med negativ inverkan på psykiska, och andra, hälsoindikatorer (Thompson et al, 2017).

Forskningen har under en längre tid menat att utträdet ur det militära yrket och återgången till det civila är utmanande till någon grad för alla – och mycket påfrestande för vissa (Rogers, 1944; Blackburn, 2016; Kintzle et al, 2016). Det råder dock både oenighet och oklarhet kring de mekanismer som orsakar detta sammanhang (Cooper et al, 2016). Kopplingar till identitet har gjorts inom psykosocial forskning redan under efterdyningarna av andra världskriget och vietnamkriget (Kroger, 2007). Konceptet fick ökad uppmärksamhet i takt med att operationsintensiteten ökade för många av västvärldens försvarsmakter under 1990-talet och framåt (Thompson et al, 2017, s 12).

Man problematiserar både roller och ansvar för veteraner, Försvarsmakten och det civila samhället i stort, i hur man skall komma till rätta med identitetsburna problem under övergång mellan militärt till civilt sammanhang. Man bortser inte helt från traditionella perspektiv så som förekomst av PTSD eller andra reaktioner på stress och trauma – men menar snarare att närvaro av sådana symptom försvårar den identitetsburna problematiken ytterligare (Thompson et al, 2017, s 32). En hypotes kring varför identitetsomställningar blir särskilt utmanande för veteraner är att: 1. Man oftast kommer i kontakt med yrket i relativt ung vuxen ålder (då identiteten anses särskilt "formbar" enligt Eriksons teori); 2. Yrkets kultur och sociala strukturer skiljer sig markant från de som vi oftast lever med i dagens moderna samhälle och inträdet i den beskrivs närmast som en indoktrination. Detta kan leda till framväxten av en stark identitet som, i takt med individens mognad, trycker undan de delar av ens identitet som vuxit fram under barn- och ungdom (Thompson et al, 2017, s 29-31).

I reflektion kring veteranens egen betydelse menar man att sammanhanget är problematiskt främst kopplat till förståelse eller en känsla av att vara viljen utanför

militära sammanhang. Veteranerna själva känner sig oförstådda i det civila samhället – vars bild av veteranen i sin tur ofta påverkas av bland annat politik och media. Följden blir ett utanförskap som i sin tur kan leda till svåra psykiska besvär hos veteranen. Ett mer vetenskapligt redogörande för dessa känslor är *identitetskrisen*: individen upplever förvirring som följd av att dennes identitet inte längre fungerar som guide i sociala situationer. Krisen uppstår när individen försöker etablera vilken identitet som ska hållas fast vid (Thompson et al, 2017, s 25-26). Bergman et al (2014) förklarar samma fenomen som en *kulturchock* – de psykiska besvären kommer som följd av att man blir fullt omsluten av en kultur där de sociala mekanismer man lärt i en annan kultur, inte längre är applicerbara. Således är problematiken värst för de individer som har litet umgänge eller sammanhang utanför sin yrkesgrupp eller närmsta familj (Hatch et al, 2013). Därför menar man att veteraner skall uppmuntras till umgänge och sammanhang utanför det militära under tjänstgöring, särskilt under slutet av tjänstgöring – och tillgång till det militära sammanhanget efter avslutad tjänstgöring (Thompson et al, 2017, s 28, 45-46 & 54)

Till samhället uppmanar rapporten om åtgärder som främjar dels ökad förståelse och erkännande för veteraners upplevelser, samt att dessa utförs med främst veteranens behov i åtanke. Här redogör Thompson et al för faran att göra detta baserat på stereotyper, även om dessa är av positiv natur. Narrativ så som "hjälte" kan exempelvis öka identitetsklyftorna för de veteraner som känner att de inte deltagit i verksamhet som gör att de förtjänar "hjaltestatus", eller att de upplevt saker som gör att de ifrågasätter hjältenarrativet överhuvudtaget. Negativa stereotyper som sätter "offerstämpel" på veteraner är heller inte önskvärda då de visats leda till diskriminering och stigmatisering. Huvudsaken är dock att bägge beror på tillkortakommande avseende förståelse för veteranen och dennes identitet, med följderna att erkännande för veteranen inte blir *autentiskt* (Thompson et al, 2017, s 33-35, 44-45 & 49-51). Målbilden skall därför vara etablerandet av "*realistisk civil förståelse för veteraner vilket främjar veteranidentiteter som fungerar i civil kontext*" (Thompson et al, 2017, s 28, författarens översättning).

I praktiken diskuteras åtgärder för militär personal i linje med utvecklingssamtal samt utbildande verksamhet som uppmärksammar veteranen om hur dennes identitet kan

komma att påverka honom eller henne, när återgång görs till civilt sammanhang (Orazem et al, 2016; Cooper et al 2016; Thompson et al 2017, s 51-53). Vidare skall man främja nätverk som ger veteraner tillgång till sammanhang där deras militära identitet fortfarande är applicerbar, men i civil kontext. Från samhällets och Försvarsmaktens sida är det viktigt att hjälpprogram eller åtgärder för ökad förståelse och erkänsla etableras i linje med veteranens identitet och att veteraner får tillfälle att dela sina upplevelser eller syn på problematik (Thompson et al 2017, s 54-56). Deelstra et al (2013) menar att det är av största vikt att hjälpprogram utformas så att de matchar behovet hos mottagaren – följderna kan annars bli identitetskonflikt och mer problem hos den som programmet utformats för att hjälpa. Hur program utformas och i vilket syfte kommer också förstärka allmänhetens bild av den som skall erbjudas hjälp (Thompson et al 2017:57).

Medan alla de idealtyper (utöver den traditionella) som söks i uppsatsen bör definieras som *psykosociala* eftersom de problematiserar identitetens påverkan på individens funktion i sociala sammanhang – är det perspektiv som jag benämner "det breda" okritiskt i sin framtoning. Vad jag menar med detta är att perspektivet representerar ett erkännande till en problematik mellan civila samhället och en militär identitet – det görs dock inga kopplingar till vilken komponent som är *den* problematiska utan det lämnas vid sammanhanget i sig. På detta sätt skiljer denna idealtyp sig från de två nästkommande.

3.4.3 IDEALTYP 3: GENDERPROBLEMATISERANDE PERSPEKTIV PÅ MILITÄR IDENTITET

"Military personnel are trained to go to war, not trained to go home"

– Duncan Shields (i Thompson et al, 2017, s 87)

Som utveckling på ovanstående citat, redogörs för ett par olika genderperspektiv i Thompson et al (2017), till exempel hur veteraners identitetsproblem ter sig hos minoritetsgrupper, så som kvinnor och HBTQ-personer (2017, s 45-46). Underlaget är dock väldigt litet. Däremot utforskas närmre hur den maskulina hegemoni som anses definiera militära identiteter påverkar veteranen och dennes förmåga att söka och få rätt hjälp (Thompson, 2017, s 31).

Gerber (2003) menar att det finns en problematik mellan den maskulina militära identiteten och den feminiserande identitet som många hjälpprogram tillskriver veteranen – med framkallandet av identitetskriser som följd. Cox menar i sin tur dock att den maskulina hegemoni som råder för militära identiteter, har negativ inverkan på veteraners förmåga att söka och acceptera behov av hjälp – därför bör man hjälpa veteraner att ifrågasätta sina värderingar (Cox i Thompson et al, 2017, s 78). Shields för också argument kring samma tes. Han beskriver en ”hypermaskulin”, kraftfull militär identitet. Denna ersätter individens tidigare identitet under grundutbildning genom en process som närmast kan liknas vid total ackulturation eller assimilation. Han menar också att den militära identiteten får resiliens genom det faktum att det inte finns någon ritual vid utträde från Försvarmakten som ackulturerar veteranen för en civil kontext (Shields i Thompson et al, 2017, s 86).

Effekten av denna hypermaskulina kultur och de identiteter den producerar är individer som är väl anpassade för att fungera under svåra och farliga arbetsförhållanden (Fox & Pease, 2012). Shields menar att vi är väl medvetna om hur dessa normer påverkar och gynnar individens funktion och prestation i det militära sammanhanget – däremot måste vi öka förståelse för hur dessa normer påverkar veteranens post-militära liv. Särskilt hur normer påverkar förmåga att be om och söka hjälp i omvårdnadsprogram som är etablerade på frivillighetsprincip, men också vilken inverkan de har på terapeutisk effekt, alltså efter det att veteranen sökt hjälp (Shields i Thompson et al, 2017:87).

Jag har utelämnat Gerbers (2003) tes ur den genderproblematiserande idealtypen då den är för lik den breda identitetstypen. Gerber förtydligar det oförstående sammanhanget mellan militära och civila kulturer genom, att peka på maskulina respektive feminina identitetsgrunder. Teserna kring den hypermaskulina identiteten gör däremot veteranens maskulina identitet problematisk i sig – inte bara relativt till vilken identitet som tillskrivs av samhället. Således skulle det vara svårt för veteraner att be om hjälp, även om de bara agerade utefter sina egna värderingar och normer.

3.4.4 IDEALTYP 4: ANTROPOLOGISKT IDENTITETSPERSPEKTIV

Junger (2016) menar att det moderna samhället (oftast ur ett amerikanskt perspektiv) är orsaken för hög psykisk ohälsa hos veteraner, snarare än deras identitet. Han för jämförande argument mellan skillnader i utfall av psykisk ohälsa främst mellan olika kulturer eller folk – därav har jag valt att kalla idealtypen för detta perspektiv för *antropologisk*.

Junger diskuterar inte heller explicit ett identitetsperspektiv men hans teser kring vad som händer med individer som i grupp försätts i krig eller krigsliknande situationer, bygger mycket på förändringar i värderingar, normer och synsätt (Junger, 2016, s 44-46, 49 & 52). Dessa förändringar – som Junger finner positiva belegg för – påvisar ett implicit identitetsperspektiv.

Jungers kartläggning över hur dessa förändringar ter sig bygger på frågeställningen hur någon kan sakna något så fruktansvärt som krig. Han hämtar empiri från såväl civila i katastrofsituationer, civila i krig som militärer i krig – huvudfokus ligger dock på det militära, således veteranerna. Ett, av många, exempel som citeras är Charles Fritz studier kring utfall av militära strategier som riktade direkt våld mot civilbefolkning i syfte att sänka moral. Fritz menade att sådan strategi var irrationell eftersom dess effekt, utöver skapandet av fruktansvärda civila förhållanden, blev mycket resilient moral särskilt hos den del av befolkningen som var mest utsatt. Efter andra världskriget utvecklades Fritz tes genom studier av offer för naturkatastrofer. Hans slutsats var den att våra moderna samhällen fostrar en identitet som ligger mycket långt ifrån hur människan är skapt för att leva – med nära sociala band i grupp. De grupper som, via krig eller naturkatastrofer, utsatts för hemska upplevelser *tillsammans*, fostrar istället nära sociala band och egalitära gruppvärderingar med kraft att sudda ut alla de uppdelningar som plågar det moderna samhället (Fritz, 1961; Junger, 2016, s 52-54 & 77).

Jungers huvudtes är att veteraner, genom sina upplevelser och gemensamma kultur, formar samma gruppidentitet som Fritz studier påvisar. Likt de andra identitetsburna perspektiven, bortser Junger inte från den påverkan stress och trauma har på psykiskt välmående - han har själv diagnostiserats med PTSD. Han menar att *kortvarig* PTSD är

en fullt naturlig reaktion på sådana upplevelser och väl kopplat till våra överlevnadsmekanismer. Junger menar dock att de höga siffror av *långvarig* PTSD vi ser hos veteraner, inte kan förklaras endast genom förståelse av stress och trauma. Exempelvis återhämtar sig individer ur civilbefolkningen som utsätts för trauma både i större utsträckning och mycket snabbare än veteraner som diagnostiseras med liknande symptom (Junger, 2017, s 44-46, 49, 52, 74-75 & 80).

Vad Junger också är övertygad om är att PTSD och psykisk ohälsa utlöst av stress och trauma inte kan förklara utbredningen av psykiska problem som observerats och ökat hos amerikanska veteraner sen sent 60-tal. Även om man fokuserar på västvärlden verkar problemet extra prekärt i USA – amerikanska veteraner lider av psykisk ohälsa i nästan dubbla proportioner jämfört med brittiska (Junger, 2017, s 85-88).

Junger menar att vi inte ska fokusera på, och därmed patologisera eller friskförklara, veteranerna – utan istället de samhällen med tillhörande kulturer som soldater kommer hem till. I fallet USA (Junger utgår främst från ett amerikanskt perspektiv) är dessa – i Jungers mening – inte bara obenägna att erbjuda rätt hjälp utan en stor del av problemet. Det moderna samhället (återigen, ur amerikanskt perspektiv) beskrivs som främmandegörande, kallt och anti-humant. Detta menas vara långt ifrån återspeglade mänskliga sociala drifter (Junger, 2017, s 93-94 med hänvisning till Sharon Abramowitz).

Jungers huvudtes är att för veteraner, som byggt identiteter kring gruppssammanhang som är raka motsatsen till dessa moderna samhällen, är det extremt svårt att (åter-)finna ett meningsfullt socialt sammanhang. Detta kopplas till viss del samman med att samhället i sig kan hålla fast vid och ytligt bemöta veteraner baserat på stereotypa bilder. Han menar också att detta inte är ett globalt fenomen, och min tolkning är att när han hänvisar till "det moderna samhället", menas oftast "det moderna amerikanska samhället". Samtidigt hänvisas exempelvis Israel i positiv bemärkelse, ur både historiskt och "modernt" perspektiv, för sina exceptionellt låga siffror av PTSD hos veteraner. Endast 2 % av veteranerna från Yom Kippur kriget under tidigt 70-tal har lidit eller lider av långvarig PTSD. Från 70-talet fram till idag påvisar viss forskning siffror på 1 %. Detta tros ha att göra med att Israel som nation lever i ständig konflikt och som följd har

allmän värnplikt. Resultatet blir ett samhälle där både livet och de värderingar som fostras i militära sammanhang samt krigets fasor, är något som många i samhället kan relatera till och förstå utifrån *gemensamma* utgångspunkter (Junger, 2017, s 94-97 med hänvisning till Arieh Shalev).

3.5 SAMMANFATTNING AV IDEALTYPER & IDÉSYSTEM

Som ett komplement till idésystemet tillika analys-schemat nedan (figur 1) kan man kort sammanfatta idealtyperna som:

1. Traditionell idealtyp – kopplar psykisk ohälsa till trauma och stress, saknar identitetsperspektiv;
2. Idealtyp av det breda identitetsperspektivet – kopplar identitetskris som följd av oförståelse mellan militära och civila sammanhang, utan att gå djupare in på *vad* oförståelsen eller friktionerna sinsemellan är beroende av. Problematiken försvåras av exponering för trauma och stress;
3. Idealtyp av genderproblematiserande identitetsperspektiv – bygger vidare på det breda perspektivet och smalnar av problematiseringen särskilt till veteranens hypermaskulina militära identitet och dess funktion i civilt sammanhang. Problematiken försvåras av exponering för trauma och stress;
4. Idealtyp av antropologiskt identitetsperspektiv – smalnar av det breda perspektivet och fastställer att det främst är brister i det moderna samhället, inte i militär identitet eller det trauma militär personal kan utsättas för i tjänsten, som är den största problematiken kopplat till psykisk ohälsa hos veteraner.

Idésystem/ analyschema	<i>Varför anses veteraner i huvudsak vara i större risk att utveckla psykiska besvär?</i>	<i>Vilka åtgärder föreslås?</i>
Idealtyp 1: Traditionellt perspektiv	De exponeras i hög grad för situationer och upplevelser som kan medföra trauma eller påverkan av stress – symptombild PTSD eller liknande. Den huvudsakliga problematiken ligger i påfrestningar i insatsmiljön.	Bättre tillgång till effektivare psykoteraeutisk eller annan medicinsk vård. Bättre kunskap kring urval, rekrytering och skapandet av grupper med hög motståndskraft.
Idealtyp 2: Brett identitetsperspektiv	Vid utträde ur Försvarsmakten – oavsett om internationell insats gjorts eller inte – är det stor risk att veteraner utvecklar identitetskriser under sin återgångsprocess till civilt sammanhang. Förhållandet försvåras av förekomst av de sjukdomsbilder som beskrivs i traditionellt perspektiv, exempelvis PTSD, men sjukdomsbilden kan uppstå även i dess frånvaro. Den huvudsakliga problematiken ligger i att skillnader mellan militära och civila identiteter, samt skeva föreställningar kring den andre, leder till okunskap och oförståelse vilket skapar utanförskap.	Involvering av hela samhället i skapandet av kunskap och erkänsla. För veteranen ligger vikten vid att denne utbildas i hur en identitetskris ter sig, hur man handskas med den samt bereds möjlighet att delta i verksamhet som förenklar övergång från det militära till civila. All verksamhet som utförs av samhället måste ha veteranens vilja och förståelse som utgångspunkt.
Idealtyp 3: Gender- problematiserande identitetsperspektiv	Veteraner går i stor utsträckning med ovärdade symptom från sina traumatiska upplevelser – vilket gör problemen svårare. Den huvudsakliga orsaken till detta och problematiken ligger i att veteranens militära identitet är etablerad på "hypermaskulina normer" vilken är väldigt starkt som följd av en närmast ritualistisk ackulturation. Följden blir väl fungerande soldater – men veteraner som pga sina värderingar har svårt att be om och söka adekvat hjälp.	Utbilda veteranen kring innebörden av dennes maskulina identitet i ett civilt sammanhang. Utforma en ritual för utträde ur Försvarsmakten samt hjälpprogram med utgångspunkt i användare/mottagares behov och begränsningar.
Idealtyp 4: Antropologiskt identitetsperspektiv	Veteraner upplever utanförskap och avsaknad av syfte i ett modernt civilt samhälle. Långvarig PTSD anses egentligen handla om ett uttryck för ett exkluderande samhälle. Den huvudsakliga problematiken ligger i att den identitet som skapas på grupp- och individnivå i det militära leder till värderingar och sociala förväntningar som inte uppfylls i det "moderna samhället".	Företrädare för samhället (dvs alla) måste skapa ett inkluderande samhälle där vi förstår veteranen och inkluderar denna på ett sätt som är kompatibelt med dennes värderingar och identitet.

Tabell 1

4. Analys

4.1 IDÉANALYS AV SOU 2014:27

4.1.1 SOU 2014:27: VETERANERS PSYKISKA OHÄLSA

Uppdragen innebär många gånger personliga uppoffringar för den enskilde [...]. Arbetet sker många gånger under riskfyllda och påfrestande förhållanden [där man riskerar] att drabbas av [...] psykiska skador till följd av tjänstgöring i insatsområdet (SOU 2014:27, s 63)

[...] forskningen och erfarenheten visar att ett mindre antal kvinnor och män drabbas av [psykiska och fysiska skador] till följd [av de] mycket farliga, svåra och komplexa förhållanden som råder i tjänstgöringsområdet (SOU 2014:27, s 63-64)

Vid första anblick tolkar jag i huvudsak de explicita uttalande kring veteraners utsatthet för psykisk ohälsa helt i enlighet med den traditionella idealtypen. Idéer från den traditionella idealtypen tycks välrepresenterade i det faktum att utredningen här tydligt kopplar psykisk ohälsa eller skada bland veteraner som en direkt följd av traumatiska upplevelser eller svårt stressande förhållanden i insatsområdet. Vidare påvisas detta i den lagstiftning kring Försvarens ansvar för personal med psykiska skador, eftersom den endast gäller personal som tjänstgjort i dessa insatser (SOU 2014: 27, s 67). Detta förstärker i min mening ytterligare förekomst av idéer som härleds till en traditionell idealtyp:

Lagen är avsedd att på vissa områden förbättra skyddet för den enskilda mot bakgrund av den mycket speciella, komplexa och många gånger farliga verksamheter som utförs av Försvarens personal i ett insatsområde under en internationell militär insats (SOU 2014: 27, s 307)

Utredningen etablerar också sin egen aktualitet på idéer som är i linje med den traditionella idealtypen – svenska militärer tjänstgör alltmer i miljöer som, enligt traditionell idealtyp, kopplas till ökad sjukdomsbild:

Deltagandet av svensk militär personal i internationella militära insatser har [ändrats] till deltagande i mer fredsfrämjande högintensiva konflikter. Sammantaget leder det till att mer svensk militär personal exponerats för insatsrelaterad stress i form av potentiellt traumatiska händelser och ackumulerad stress (SOU 2014:27, s 355)

Den initiala bilden av veteranen i SOU 2014:27 byggs således, i min mening, på återkommande kopplingar till den traditionella idealtypen i de fakta att utredningen främst belyser fysiska skador eller problem som följd av en riskfylld och krävande arbetsmiljö; denna arbetsmiljö likställs med den *internationella* insatsmiljön. Man berör inte i dessa citat någon koppling till militär (eller annan) personal som utan att ha tjänstgjort internationellt uppvisar psykiska men. Än så länge saknas alltså kopplingar till någon av de idealtyper som förekommer i Thompson et als utredning (2017). Vidare ter det sig som om veteranutredningen – i enlighet med Försvarmaktens egen definition av veteranbegreppet – bör läsas som *utlandsveteran*utredningen. Detta samband styrks även i de kapitel som återger tidigare delar i veteranutredningen:

Utredning konstaterade samtidigt att deltagande i internationella militära insatser inte är utan risker. Därför är förberedelserna för personalen inför en insats, stödet under och omhändertagandet efter insatsen grundläggande för att Sverige ska ta sitt ansvar för berörd personal. Detta förutsatte – enligt utredningen – att verksamheten grundas på en sammanhängande, trovärdig och allmänt accepterad personalpolitik. Denna politik måste täcka alla delar i kedjan från det att en insats initieras till långt efter att den avslutats. En sådan personalpolitik måste också omfatta alla som berörs av insatsen (SOU 2014:27, s 109)

I citatet ovan belyses också andra komponenter som kan kopplas till en traditionell idealtyp – fokus på förberedande åtgärder. Det utvecklas inte närmare men skapandet av grupper med hög motståndskraft kan i min mening förpassas till förberedande

åtgärder. Utredningens syn förtydligas i ett senare stycke när man bland annat föreslog att "rekryteringen till internationella militära insatser bör förbättras" (SOU 2014:27, s 110). Detta kan tydligt kopplas till ännu en av den traditionella idealtypens förebyggande åtgärder – förbättrade urval och rekrytering.

I utredningens elfte kapitel, som redogör för en litteraturoversikt på forskning i veteranområdet, återfinns dock kopplingar till psykisk ohälsa hos veteraner som kan tolkas enligt den genderproblematiserande idealtypen: veteranens förmåga att be om och söka adekvat hjälp hindras av olika faktorer – det viktigaste hindret anses vara interna stigmata kopplade till negativt påverkad självbild om man söker hjälp. Man anser att denna problematik går att komma åt genom att påverka extern stigmatisering – helt enkelt vad veteranen lärs in i sitt militära sammanhang kring mental hälsa och vad det innebär att söka hjälp och vårdas för detsamma (SOU 2014:27, s 357). Jag tolkar detta som en avgenderfierad idé byggd på samma fundament som den genderproblematiserande idealtypen. Vad jag menar är att man för samma argument och problematisering, men man benämner inte självstigmatiseringen som en hypermaskulin identitet eller följd därav. Vidare kopplas källan till problemet – likt i den genderproblematiserande idealtypen – till insatsmiljön och dess risker. Den försvårande omständigheten är däremot att invididen själv är förhindrad att söka hjälp av både interna och externa faktorer varav den viktigaste att belysa anses vara "de interna stigmata som har att göra med synen på sig själv som svag om man går i psykologisk behandling" (SOU 2014:27, s 357). Viktigt att belysa är att detta stycke är hämtat ur den del i utredningen som redogör för tidigare forskning på området. Således förekommer idealtypen (åtminstone) till del i veteranutredningen, men det är svårt att göra om den är ett uttryck för utredningens idéer eller någon annans. Stigmatisering och dess koppling till psykiska besvär återkommer i utredningens senare delar:

Erfarenheten visar att en anställd som drabbats av psykiska besvär till följd av tjänstgöringen ofta har svårigheter med att informera arbetsgivaren om problemen, bland annat då det kan påverka möjligheten till framtida internationell tjänstgöring samt att förekomsten av psykiska besvär alltför ofta upplevs som stigmatiserande i vårt samhälle (SOU 2014:27, s 449)

Här görs i min mening dock endast kopplat mellan yttre stigmatiserande variabler och inget nämns om de inlärdade identiteter med inre stigmatisering som följd som berörs i den genderproblematiserande idealtypen.

Vidare klargörs i kapitel elva att "hamna i utanförskap" är en av de faktorer som *efter insats*, kan leda till nedsatt psykisk hälsa (SOU 2014:27, s 359). Jag tolkar detta som en tydlig koppling till den breda identitetsidealtypen – dock med skillnaden att det specificeras efter insats. Således erkänns inte utanförskapsproblem kunna orsaka psykisk ohälsa vid ett utträde ur Försvarmakten, om insats utomlands inte varit del av karriären. Återigen är detta ett citat från den del av utredningen som återger forskning på området. Det förekommer dock tidigare paragrafer om erkänsla kapitel som redogör för utredningens egna ställningstagande och tidigare förslag: "[veteraner ska] ges ökad erkänsla för sina insatser, bland annat i form av att en veterandag högtidlighålls och att ett veteranmonument uppförs". Det är tydligt att man från utredningens håll här börjar föreslå åtgärder som ska öka erkänslan utanför den egna organisationen (Försvarmakten) eftersom man tidigare på samma sida pratar om "samlad samhällsperspektiv" och "bredare engagemang" (SOU 2014:17, s 10).

4.1.2 SOU 2014:27: VETERANEN, STÖDET & SAMHÄLLET

I min mening finns tydligare kopplingar till identitetsperspektiv i de delar av SOU 2014:27 som redogör för samhällets och veteranens egen roll i veteranpolitiken. Även om dessa är implicita – det vill säga de görs utan ordagranna kopplingar till identitetsperspektiv – påvisar de förekomst av ett idébegrepp något bredare än det traditionella.

Utredningen utgår från ansatsen att veteranfrågan skall vara aktuell för hela Sverige och skall i sitt genomförande involvera hela samhället – särskilt med inriktning på att ge erkänsla för veteranerna och deras insatser (SOU 2014:27, s 110 & 288). Man drar i linje med ambitionen för ett allomfattande samhällsdeltagande i veteranfrågan slutsatsen att det är en angelägenhet att det i samhället finns en bred kunskap kring den fredsfrämjande verksamhet som Sverige deltar i (SOU 2014:27, s 297). Kunskapsnivån som redovisas i utredningen, visar sig vara bristande hos såväl omhändertagande

myndigheter, samhället i stort och till viss del även hos Försvarsmakten själva – något man menar är viktigt att åtgärda (SOU 2014:27, s 330-331).

Den enkät som använts av utredningen för att skaffa sig en uppfattning om civil kunskap i samhället kring veteraner, visar att mer än hälften av de tillfrågade inte känner till eller har någon kunskap om begreppet utlandsveteran. Samtidigt anser mer än hälften att veteransoldater gjort en insats för det svenska samhället och tre fjärdedelar anser att veteranerna behöver stöd. På frågan om samhällets roll i detta stöd eller omhändertagande, anser sig 60 procent inte ha någon uppfattning i frågan (SOU 2014:27, s 341-343).

[ökar dessa kunskaper], stärks också förståelsen för den verklighet den utsända personalen lever i under insatstiden och har att bemästra när han eller hon kommer hem igen. När syftet med olika internationella insatser och verksamheter är förankrad hos befolkningen blir de insatserna och verksamheten en angelägenhet som på ett positivt sätt engagerar och berör. Då kan den utsända personalen känna det stöd för uppgiften som är nödvändigt. Dessa aspekter är en viktig del i veteranpolitiken. (SOU 2014:27, s 345-346)

Citatet ovan tyder på idéer i linje med den antropologiska idealtypen: det är ytterst samhället som måste förändras för att skapa en förståelse för att veteranerna ska känna tillhörighet. Den koppling mellan insatsernas krävande miljö och positivt utvecklande förmåga på veteranerna som individer kan också tydas som en tes i linje med antropologisk idealtyp:

[Veteraner är en] resursstark grupp som med kunskaper och erfarenheter bidrar på olika sätt i vårt samhälle. Erfarenheten visar att de allra flesta som återvänder hem efter tjänstgöringen har berikats och utvecklats som individer av de utmaningar som arbetet inneburit." (SOU 2014:27, s 63)

Dock saknas explicit eller implicit förtydligande hur dessa förbättringar ter sig – således saknas koppling till egalitära och "bättre" humana värderingar. Det saknas också ett tydligt objekt att relatera deras förbättring till som kan jämföras med "modernt samhälle". Det blir således svårt, och i min mening fel, att kategorisera

samhällsengagemanget som en idé som matchar den antropologiska idealtypen. Dessutom trycks det på många håll i utredningen på veteranens roll i omställning till det civila sammanhanget efter insats – vilket för fokus *från* den antropologiska idealtypen som främst problematiserar samhället:

En viktig del är de föreläsningar som genomförs för att informera den enskilde om normal omställningsproblematik efter en insats; Vid [hemkomst] ges en föreläsning om mental hälsa som syftar till att förbereda individen på omställningen till hemmatillvaron. (SOU 2014:27, s 312)

I detta sammanhang nämns inte PTSD eller traumarelaterad stressreaktion – i min tolkning gör man således i utredningen ställningstagandet att det kan vara påfrestande att ställa om från det militära sammanhanget som råder under insats till det civila, utan att detta nödvändigtvis handlar om traumatiska upplevelser eller stresspåslag. Dock kvarstår idéerna fortfarande begränsande till att gälla *efter internationell insats*. Detta styrks ytterligare av nedanstående citat:

Forskningen och erfarenheten visar att tjänstgöringen i en internationell insats eller verksamhet lämnar avtryck hos alla som tjänstgör eller har tjänstgjort [...] Många hemvändande, såväl civila som militärer, kan emellertid behöva en anpassningsperiod för att komma in i vanliga rutiner och vardagslivet (SOU 2014:27, s 446 & 448)

Veteranerna själv anger, i en sammanställning av enkätundersökning med syfte att skapa kunskap om veteraners egen bild på stöd och veteranpolitikens åtgärder, många svar som kan härledas till identitetsperspektivens idéer som till exempel: "Vissa veteransoldater har svårt att be om hjälp" (SOU 2014:27, s 337); "hemkomstsamtal [...] utförs ibland av personer som inte förstår vad veteransoldaterna har varit med om" (SOU 2014:27, s 337); "det är bäst att samtala med andra veteraner som varit med om liknande situationer och händelser, [men detta] borde ske genom Försvarens försorg" (SOU 2014:27, s 337); "veteranarbetet ska präglas av en helhetssyn där fokus inte bara ligger på att behandla traumatiska upplevelser" (SOU 2014:27, s 337); "veteranfrågor är en politisk fråga som [borde] bli en fråga för hela Sverige och inte bara Försvarens makten" (SOU 2014:27, s 337)

Det första citatet kan vid första anblick kopplas till den genderproblematiserande idealtypen. Även Försvarmakten styrker i utredningen förekomst av fall där den som är i behov av vård inte själv kunnat, velat eller har bitt om hjälp: "[det förekommer] fall då indikationerna om ohälsa kommer från den enskildes omgivning och inte direkt från denne själv" (SOU 2014:27, s 313)

Dock görs varken från veteranernas eller Försvarmaktens håll explicita eller implicita kopplingar till att detta har att göra med en identitet byggd på maskulina, hårdföra värderingar som stoppar individen från att inse, eller be om hjälp för, sitt behov. Utredningen gör avslutningsvis följande kommentar – som tar fokus från det genderproblematiserande perspektivet eftersom det menas att stigmatiseringen är allmän i samhället och inte kopplad till den militära identiteten:

Erfarenheten visar att en anställd som drabbats av psykiska besvär till följd av tjänstgöringen ofta har svårigheter med att [söka hjälp] då det kan påverka möjligheten till framtida internationell tjänstgöring samt att förekomsten av psykiska besvär alltså ofta upplevs som stigmatiserande i vårt samhälle (SOU 2014:27, s 449)

Således menar jag att en analytisk slutsats som kategoriserar de genderproblematiserande idealtypen som till fullo representerad i texten vore att tvinga på texten en mening. Det sammanlagda av veteranernas citat påvisar dock: en känsla av utanförskap och att inte bli förstådd, en vädjan om fokus på annat än traumatiska upplevelser och dess följder, samt en uppmaning att skapa förutsättningar för mer förståelse och inkludering. Alla dessa påståenden pekar på en problematik i linje med den breda identitetsburna idealtypen och dess förekomst hos veteranerna själva. Intressant är också att enkäten påvisar att flertalet veteraner (och anhöriga) i stort är nöjda med det arbete som görs och den politik som förs för att bidra till samhällets erkännande för deras insatser, förutom i fallet med minnesmonumentet Restare och dess utformning som många veteraner ifrågasätter, baserat på hur det anknyter till dem som grupp (SOU 2014:27, s 301-302 & 345).

4.1.3 SOU 2014:27: ÅTGÄRDER

Även kopplat till åtgärder och utvecklingspunkter finns stycken i utredningen som tyder på ett bredare perspektiv än den traditionella idealtypen. Under diskussioner om *motståndskraft* (från engelsk forsknings "resilience") redogörs för hur till viss del individens omgivning kan bidra till att individen återhämtar sig snabbare och bättre efter exponering för traumatiska händelser (SOU 2014:27, s 358). Vidare fastställs att i soldaters och veteraners sociala omgivning utgörs det viktigaste sociala stödet av partner, familj och kollegor. Bland kollegorna kopplas faktorer som gott ledarskap och god sammanhållning i gruppen till ökad motståndskraft (SOU 2014:27, s 374).

Ovan är åter hämtat från kapitel elva, alltså det kapitel i veteranutredningen som redogör för forskning på veteranområdet. För slutgiltig härledning av idealtyp finns viss problematik som följd av att den forskning som presenteras i kapitlet inte fullt ut reflekteras över kopplat till de åtgärder som föreslås i utredningen. På vissa ställen förekommer explicita ansatser så som "*varje uttryck för statens erkännande måste utformas med hänsyn till sin målgrupp [...]*" (SOU 2014:27, s 428) vilket har stöd både i den litteraturöversikt som utredningen hänvisar till och i det breda, genderproblematiserande samt det antropologiska identitetsperspektivet. Vidare är åtgärdsplanen att involvera och öka kunskapen i hela samhället med veteranpolitiken intressant ur identitetsperspektiv. Har den att göra med att man, likt den antropologiska idealtypen förespråkar, vill öka motståndskraft för psykiska problem på samhälls- och kulturnivå? Det närmaste en förklaring på *varför* svenska folket, staten och samhället i stort skall visa erkänsla för veteranen återfinns i nedanstående citat:

En ökad kunskap [i samhället] om varför Sverige deltar i olika fredsfrämjande insatser och bistånds- och utvecklingsinsatser [medför att] personalen, som endast fullgör av riksdag och regeringen fattade beslut om genomförande av insatser, inte behöver uppleva att de kan hållas ansvariga för den förda politiken. Med en fördjupad kunskap kommer det även att finnas ett större och tydligare stöd för den utsända personalen i såväl det vardagliga arbetet som när incidenter eller skador inträffar. Det kommer också att finnas en bättre grund i samhället för att kunna lämna stöd när obefogad eller oriktig kritik riktas mot insatsen eller enskilda individer. Såväl statsmakterna som berörda myndigheter har ett ansvar för att verka för ökad kunskap i angivna hänseenden i samhället. I detta ligger även

frågan om erkänsla för de uppoftningar som personalen och deras anhöriga gör på uppdrag av riksdag och regering, och ytterst det svenska folket” (SOU 2014:27, s 438)

Åtgärderna gällande samhällets involvering är, i min tolkning, etablerad på idéer som kan kategoriseras till det breda identitetsperspektivets syn på åtgärder och dess problematisering kring identitet. Det faktum att många åtgärder riktade mot veteranen själv och dennes ”återanpassning” finns representerade i utredningen gör det, i min mening, svårt att kategorisera idéerna till den antropologiska idealtypen.

Slutligen trycks också på Försvarmaktens roll som bland annat måste: fortsätta vidta åtgärder för att öka både internt och externt meritvärde av internationella insatser; öka effektiviteten i samverkan mellan myndigheter som berörs vid omhändertagande av fysiskt och psykiskt skadade; öka samverkan med frivilliga organisationer som främjar veteranfrågor; fortsätta öka medvetenhet kring de mekanismer som förhöjer veteranens varande i samhället – så som veterandagen (SOU 2014:27, s 287, 351 & 459-460).

Detta tolkar jag som att det råder fokus på en traditionell sjukdomsbild kopplat till psykisk ohälsa (som vårdas genom psykiatriska eller medicinska åtgärder) parallellt med åtgärder som ska höja veteranens status och förståelse i såväl samhället i stort som i organisationen i sig. De senare åtgärderna kan kategoriseras till både den bredare och den antropologiska idealtypen.

De åtgärder som utgår från utvärderingen av samverkan mellan plurala aktörer – exempelvis uppmaningen till Försvarmakten att öka effektiviteten i samverkan mellan myndigheter som berörs vid omhändertagande av fysiskt och psykiskt skadade; (SOU 2014:27, s 287, 351 & 459-460) – rör en åtgärdsplan som bäst matchar den traditionella idealtypen – alltså förbättrad tillgång till och effektivare vård för den traditionella sjukdomsbilden.

4.2 SAMMANSTÄLLNING & SAMMANFATTNING AV ANALYS

4.2.1 VARFÖR ANSES VETERANER VARA I STÖRRE RISK ATT UTVECKLA PSYKISKA OHÄLSA?

Den tydligast förekommande bilden av psykisk ohälsa bland veteraner är i linje med den traditionella idealtypen. Utredningen sammankopplar tydligt den påfrestande miljön som råder i internationella insatsområden samt de traumatiska upplevelser som kan förekomma i arbetet som huvudsaklig anledning till förekomst av psykisk ohälsa hos veteraner.

I några fall diskuteras, implicit, identitetsperspektivens ståndpunkter i sammanhanget psykisk ohälsa. Det förekommer på ett par ställen problematiseringar som kan tolkas i enlighet med den genderproblematiserande idealtypen – att de psykiskt påverkade veteranerna stigmatiserar sig själva som följd av sin militära identitet. Dessa resonemang förs förvisso utan den genderfierande teorin – men substansen är densamma. Däremot förekommer ingen, av utredningen, självständig reflektion kring detta fenomen som fullt ut kan likställas med de åtgärder som förekommer i den teori på vilken idealtypen är etablerad.

Även den antropologiska idealtypens idéer tycktes förekomma i SOU 2014:27 – perspektivet kan dock endast anses förekomma i isolerade fall. Analys som värderar hela utredningens kontext visar att åtgärdsprogrammet har tydliga riktlinjer både för veteraner och för den traditionella sjukdomsbilden – således förekommer inte idéer som i sin helhet kan kategoriseras till den antropologiska idealtypen.

Det breda identitetsperspektivet tycks förekomma i sin helhet med två undantag – det förekommer i utredningen ingen full beskrivning av sjukdomsbild som bortser från PTSD eller liknande symptom. Det finns alltså ingen förekomst av idéerna att en veteran kan utveckla psykisk sjukdom till följd av den identitetskris som uppstår när han eller hon lämnar Försvaret. Det finns också, som följd av veteranpolitikens inriktning, bara förekomst av psykisk ohälsa hos militär personal som gjort internationell tjänst – vilket åter gör det svårt att finna koherent idébegrepp i SOU 2014:27 som kan kategoriseras till den breda idealtypens sjukdomsbild. Däremot är utredningens redogörelse för det allomfattande samhällsdeltagandet i veteranpolitiken väl kategoriserbart med den breda idealtypens problematisering kring identitet samt dess åtgärdsplan.

5. Slutsatser & diskussion

5.1 SAMMANFATTAT RESULTAT I RELATION TILL FRÅGESTÄLLNINGAR

1) Hur beskrivs, i SOU 2014:27, de psykiska problem svenska veteraner kan drabbas av och vilken vård eller annan åtgärd föreslås i den svenska veteranpolitiken för att komma tillrätta med dessa?

Sammanfattat tolkar jag SOU 2014:27 som sådan att utredningen i huvudsak drivs av en idé kring veteraners sjukdomsbild som är i linje med traditionell idealtyp och teori. Således beskrivs en sjukdomsbild av psykiska problem hos veteraner vara en följd av den miljö och upplevelser de exponeras för under internationella uppdrag. Vård och åtgärder för att förbättra situation hos veteraner handlar i huvudsak om två områden: 1 skapa en bättre fungerade och effektivare vårdkedja för de som lider av psykiska problem; 2 involvera samhället på ett sätt som skapar förståelse för veteraner och deras anhörigas situation samt förståelse och kunskap för deras upplevelser.

2) Vilka idéer kring svenska veteraner återfinns i svensk veteranpolitik (SOU 2014:27)?

Åtgärdsprogrammet och viss problematisering kring sjukdomsbild kan, i olika utsträckning, kategoriseras till idéer i linje med alla tre identitetsburna idealtyper. De enda som förekommer i stor utsträckning och manifesterar utredningen i rätt kontext, är de som kan kategoriseras till idealtyp med brett identitetsperspektiv. Dock kvarstår även i dessa fall en sjukdomsbild som jag kategoriserar till traditionell idealtyp samt kopplingen mellan internationell insats och sjukdom. Det förekommer också många idéer i åtgärdsprogrammen som ytterst bör beskrivas som traditionellt kategoriserbara.

Det skall också tilläggas att baserat på explicita uttalanden i dokumentet är den enda idealtyp som härledas i enlighet med analysens schemats samtliga komponenter, den traditionella. Däremot görs många implicita uttryck för det breda identitetsperspektivet – det vill säga att utredningen uttrycker samma eller överrensstämmande idéer, men brukar aldrig ordet identitet i sammanhanget.

5.2 DISKUSSION KRING ANVÄND METOD & STUDIENS INOMVETENSKAPLIGA RELEVANS

Jag tycker i stort att metoden har fungerat bra ur validitetssynpunkt – jag anser att uppsatsens analys kommer åt det den designades för att göra; redogöra deskriptivt för förekomst av på förhand definierade idéer i svensk veteranpolitik.

Ur intersubjektivitetshänsyn kommer en tolkande studie som denna alltid ha sämre förutsättningar än exempelvis en statistisk studie – det eftersom jag som författare gör utdrag ur en text och redogör för *min* tolkning av hur dessa förhåller sig till en eller flera teorier. Jag kan alltså aldrig fullt ut eliminera min egen närvaro i analysen. Således kommer min uppfattning – som i sin tur är präglad av mina upplevelser, kunskaper och värderingar – präglade resultatet. Jag tycker dock att jag, så gott jag kunnat, fört transparenta resonemang kring hur och varför jag kategoriserat begrepp och uttalanden till specifika idealtyper. Jag har också fört uteslutande resonemang – alltså redogjort för varför jag ansett att en utsaga *inte* bör kategoriseras till en idealtyp den kanske kan anses höra hemma i. Detta gör det både lättare för en annan att pröva min slutsats och kritisera den på rätt grunder.

Utifrån rent designhänseende kan jag i efterhand tycka att det *kanske* – för det övergripande syftets skull – hade räckt att använda den traditionella och det identitetsburna breda perspektivet. Denna slutsats är såklart präglad av att analysen redan är gjord när jag skriver detta och att jag således nu vet resultatet. Samtidigt tycker jag de två sista idealtyperna är de som tillfört mest till uppsatsens mål – att skapa ett bredare diskuterande underlag relevant för svensk veteranpolitik. På förhand trodde jag inte heller rimligen att SOU 2014:27 skulle kunna kategoriseras i enlighet med exempelvis den antropologiska idealtypen. Däremot – som jag specificerade i metodkapitlet – tyckte jag att den manifesterade en viktig teoretisk utgångspunkt kring

samhällets funktion och roll i veteranvård som jag egentligen hoppades skulle finnas representerad i högre utsträckning. Utifrån kopplingen kan man således till viss mån argumentera för, men även mot, just den teorins fruktbarhet i uppsatsen.

Teorin anser jag relevant och operationaliserad på ett ändamålsenligt sätt. På vissa ställen föranledde kategoriseringen en viss "intern diskussion" – jag tycker detta var positivt eftersom det gav mig möjlighet att närmre redogöra hur jag resonerat och tolkat, men också pröva idealtyperna enligt Bergström & Boréus principer. Idealtyperna var i min mening varken för snäva eller för breda – i de fall de kanske först kunde te sig som för snäva visade de sig också leva upp till kravet att vara ömsesidigt uteslutande. Kring teorin kan också nämnas att det finns underlag för att genomföra studien utifrån många fler idéer och idealtyper.

Utifrån uppsatsens inomvetenskapliga ambitioner och syften tycker jag att uppsatsen nått målet. I förhållande till Strands (2018) forskning har uppsatsen producerat en alternativ eller kompletterande (beroende på ens egna utgångspunkter) bild av svensk veteranpolitik som etablerats på konstruktivistiska teorier. I förhållande till Sundbergs forskning (2017) beskriver uppsatsen djupare vad man från statligt håll ansåg att den förändrade insatsmiljön faktiskt ställde för krav på veteranvård. Här bör tilläggas att uppsatsen – eftersom den endast redogör för en aktör – och således inte kan anses uttrycka eller beskriva "statens" åsikter. Inte heller har det djupdykts i Försvarmaktens egen syn på problematiken.

Utifrån teorin som jag började arbetet i – Vedungs tankar om den politiska idén – tycker jag att uppsatsen påvisar en relevans för studier av idéer inom statsvetenskapen. Även de idéer som inte direkt härleds från våra egna teorier utan likväl de som gäller objekten i den politik vi studerar. Huruvida idéer ska ses som *allförklarande* i statsvetenskapens politiska fokus eller inte gör jag inget ställningstagande i. Däremot tycker jag att uppsatsens resultat visar att analys av och sökandet efter underliggande idéer kan bidra till en djupare *förståelse* av politik. Utifrån denna förståelse kan man diskutera alternativ och reflektera kring politikens duglighet utifrån fler aspekter än de som syns vid första anblick. Utifrån det hävdar jag att den idéburna analysen kan spela en viktig del i

statsvetenskapliga studier och praktiskt arbete som syftar till att förstå och förbättra det befintliga.

Slutligen vill jag resonera kring studiens epistemologiska relevans – vad, om någon, har det skapats för *kunskap*? Min åsikt är att det i tolkande studier som görs ”för första gången” som det mig veterligen är i detta fall – inte skapas någon faktiskt kunskap i ordets vetenskapliga bemärkelse. Vad som skapas är snarare frön till ny kunskap, nya infallsvinklar mot ett specifikt problem som är baserade på en individs tolkning av i detta fall befintliga perspektiv på sammanhanget. Detta är också i linje med uppsatsens övergripande mål – skapa ett bredare diskuterande underlag. Skulle en tolkande studie däremot göras om av fler individer (alternativt ursprungligen inkludera flera individers tolkningar) – förhoppningsvis med ett liknande utfall – kan man i min mening börja tala om en *för stunden* allmänt vedertagen kunskap.

5.3 UTOMVETENSKAPLIG DISKUSSION KRING STUDIENS RESULTAT & FORTSATT FORSKNING

Uppsatsen lämnar i detta avslutande kapitel analysens deskriptiva ambition därhän för att gå in på diskussion med mer funktionella ambitioner – alltså diskutera vad det deskriptiva resultatet *kan* innebära i sammanhanget.

En första reflektion utifrån resultatet är att Thisner och Garpenhag (2016) tycks ha haft rätt i sin observation gällande Sveriges efterkälke i utvecklingen på området. Även om idéer framträder som ligger i linje med det breda identitetsperspektiv som återfinns i Thompson et al (2017) särkopplas i den svenska utredningen aldrig psykisk ohälsa från internationella insatser – det rör sig således egentligen om en *utlandsveteran*utredning.

Främst framträder idéer i veteranutredningen som stämmer med den traditionella idealtypen. Det förs idéer kring samhällets roll i SOU 2014:27 som jag anser representerar ett bredare idéperspektiv på psykisk ohälsa, i linje med de teser som Thompson et al för fram (2017). Däremot finns lite problematisering i utredningen kring hur dessa åtgärder kan mätas – eller huruvida det svenska samhället på något sätt redan har mekanismer som kan förklara det antaget goda hälsotillståndet hos våra veteraner.

Jag vill belysa vikten av att sådan kunskap bör undersökas och synliggöras för att det svenska utfallet ska kunna stå som ett lyckat exempel av vilket andra eventuellt kan lära.

För att förtydliga anknyter detta till teserna som Junger (2016) för. Han menar att samhällen och kulturer är nyckeln till att bygga motståndskraft mot långvarig PTSD. Kanske ska vi i Sverige klargöra vad i vårt samhälle som redan fungerar innan vi tar åtgärder för ökad förståelse och erkänsla som inte alltid fyller funktion – eftersom det inte alltid är i linje med veteranernas egna åsikter, narrativ eller behov. Detta trots att en av huvudprinciperna i den svenska veteranpolitiken är att densamma skall utformas efter mottagarens behov (SOU 214:27, s 428). Vikten av att utgå från mottagarens behov och förståelse trycks också på i nutida forskning (Deelstra et al, 2013; Thompson et al, 2017, s 33-35, 44-45 & 49-51). Att man inte djupare söker en bild av vad i det svenska samhället som redan kan ha bidragit till välmående veteraner – innan man vidtar åtgärder för ökad erkänsla som till del inte ses på som varken lyckade eller välkomnade bland veteraner (monumentet Restare exempelvis) – kan leda till att följden av den svenska veteranpolitiken blir *icke autentisk* och ökar utansförsskapet för gruppen som skall synas mer i samhället (Thompson et al, 2017, s 33-35, 44-45 & 49-51).

Vad jag söker är alltså ett politiskt narrativ, en debatt och svensk forskning som i större utsträckning tydliggör hur just det svenska samhället kan ha haft och har påverkan på veteranernas välmående.

Att skapa djupare förståelse kring ett svenskt positivt exempel förutsätter så klart att de svenska veteranerna verkligen mår så bra som det antas. Detta tar oss till min andra observation under analysarbetet. Den genderproblematiserande eller stigmatiserande identitetsproblematiken förekommer i SOU 2014:27 i redogörelser från både internationell forskning, veteraner själva och Försvarmakten. Det fastställs alltså explicit att svenska veteraner i viss utsträckning *inte söker hjälp på egen hand trots att de mår dåligt*. Vissa av dessa fall har synliggjorts när en anhörig sökt hjälp på veteranens vägnar – jag frågar mig då vad som händer med de veteraner som lider av psykiska besvär, plågas av stigmatisering men inte har någon anhörig som kan be om hjälp åt dem?

Detta är vad jag vill framhäva mest i min diskussion: vi har svensk forskning som är operationaliserad på ett sådant sätt att endast de som sökt hjälp för sina besvär utgör referensgrupp för psykiska besvär hos veteraner; forskningen kommer fram till att svenska veteraner mår bra till mycket bra på gruppnivå, något relevant mörkertal anses inte förekomma; svenska veteraner och svenska Försvarsmakten uttalar explicit förekomst av stigman som hindrar svenska veteraner att söka hjälp i de nuvarande stödprogrammen. Jag tror detta är det viktigaste av alla identitetsperspektiv att börja i för fortsatt svensk forskning. En djupare undersökning kring dessa samband kanske påvisar att det finns ett större mörkertal än forskningen tidigare kunnat bearbeta vilket kan påverka den allmänna synen av högt psykiskt välmående hos svenska veteraner. Det kan också leda till en större förståelse för gruppen "svenska veteraners" behov utifrån ett vårdande perspektiv och således ge bättre förutsättningar för att införa ett väl fungerande stödprogram. Det är kanske inte lämpligt att bygga ett stödprogram som i mycket är beroende på frivilligt deltagande, om målgruppen i viss utsträckning är oförmögen att be om, eller inse sitt eget behov av, hjälp? Utfallet kan självklart också bli positivt – alltså att mörkertalet är så pass litet att det inte har något större utfall på slutsatsen att svenska veteraner mår bra. Även detta fyller ett viktigt syfte eftersom det tillåter forskningen att gå vidare till de mer holistiska delarna av identitetsperspektivet på goda grunder.

5.4 SLUTSATS

Slutsatsen jag gör kring uppsatsen är att den redogjort för och fullgjort såväl sina deskriptiva som funktionella ambitioner. Utifrån dessa tolkar jag den svenska veteranpolitiken som etablerad på en i huvudsak traditionell sjukdomsbild när det kommer till psykisk ohälsa bland svenska veteraner. Det förekommer i stor utsträckning idéer som kan liknas vid identitetsperspektiv i de delar av SOU 2014:27 som redogör för samhällets och civila medborgares roll i den svenska veteranpolitiken. Det förekommer också spår av framför allt de perspektiv som fokuserar på stigmatiserande identiteter i SOU 2014:27 – dock problematiseras de föga och det är oklart hur dessa omfattas av och inkluderas i de åtgärder utredningen föreslår. Detta var huvudfokus i uppsatsens avslutande diskussion med funktionella ambitioner. Min sluttes utifrån denna diskussion är att svensk veteranpolitik och forskning på området bör vidta åtgärder för att reda ut huruvida det förekommer stigmatiserande identiteter bland svenska

veteraner, samt huruvida dessa kan lära oss mer om de slutsatser som dras i dagsläget och hur vi utformar lagstiftning och stödprogram för svenska veteraner.

Med det anser jag att uppsatsens målsättning – att skapa ett bredare diskuterande underlag för frågor kring svenska veteraners psykiska välmående – är uppfylld.

6. Litteraturförteckning

Aux Analysis (2018) *Uppföljning av svenska militära utlandsveteraner efter hemkomst från internationell insats Årsrapport: psykisk ohälsa*. Stockholm. Hämtad den 21 juni 2018, från http://www.auxmilitary.se/material/psykisk_ohalsa.pdf

Agö, Jenny (2016) "Nej, Våra utlandssoldater mår inte sämre än oss. Tvärtom faktiskt." *Kit*. 18 mars.

Beckman, Ludvig (2005) *Grundbok i idéanalys. Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*, Santérus Förlag

Béland, Daniel & Robert Henry Cox (red.), (2011) *Ideas and Politics in Social Science Research*. Oxford University Press, New York

Bergman BP, Burdett HJ, Greenberg N. (2014) "Service Life and Beyond – Institution or Culture?" *The R.U.S.I Journal*. 159:5, 60-68, DOI: 10.1080/03071847.2014.969946.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) *Textens mening och makt, metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 2a upplagan, Studentlitteratur, Lund

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2014) *Textens mening och makt, metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 3e upplagan, Studentlitteratur, Lund

Berry J and Hou Feng. (2016) "Immigrant acculturation and well-being in Canada." *Can Psychol*. 57(4):254- 264.

Blackburn D. (2016) "Transitioning from Military to Civilian Life: Examining the Final Step in a Military Career." *Can Mil J.* 16(4):53-61.

Britz, Sarah (2014) "Pontus fick betala ett högt pris i Afghanistan" *Bohusläningen*. 11 maj.

Cooper L, Caddick N, Godier L, Cooper A, Fossey M. (2016) "Transition from the Military into Civilian Life: An Exploration of Cultural Competence." *Armed Forces & Society*. December 2016. DOI10.1177/0095327X16675965

Crouzat, Michael (2016) "Medical rehabilitation and reintegration of wounded Canadian soldiers – A primary care perspective. Presentation at Lessons Learned in Medical Rehabilitation and Re-integration: An International Perspective." *State of the Science Symposium. Washington, DC*. November 2016.

Deelstra, J. T., Peeters, M. C. W., Schaufeli, W. B., Stroebe, W., Zijlstra, F. R. H., & van Doornen, L. P. (2003) "Receiving instrumental support at work: When help is not welcome." *Journal of Applied Psychology*, 88(2), 324–331. doi:10.1037/0021-9010.88.2.324.

Erikson, Erik Homburger (1959). *Identity and the Life Cycle: Selected Papers*.

Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson & Lena Wägnerud (2007) *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 3 uppl., Stockholm: Norstedts Juridik AB

Försvaret (2007), *En svensk veteranpolitik, del 1 (SOU 2007:77)*, hämtad 31 augusti, från <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2007/10/sou-200777/>

Försvaret (2014) *Svensk veteranpolitik – ett ansvar för hela samhället (SOU 2014:27)*, hämtad 3 april, från <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2014/05/sou-201427/>

Försvarsmakten (2013) "Ny studie visar: Majoriteten nöjda med veteranstödet"
Försvarsmaktens arkiverade nyheter. 20 december.

Försvarsmakten (2014a) Hämtad den 2 juli 2018, från
<http://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2014/03/militar-psykiatri/>

Försvarsmakten (2014b) Hämtad den 2 juli 2018, från
<http://www.forsvarsmakten.se/sv/information-och-fakta/for-veteraner/>

Försvarsmakten (2018) Hämtad den 1 juli 2018, från
<https://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2018/05/stor-uppslutning-vid-veterandagen/>

Gerber DA. (2003) "Disabled Veterans, the state and the experience of disability in Western Societies, 1914- 1950." *J Soc Hist*. 36(4):899-916.

Gillibrand, Rachel; Virginia Lam, Victoria L. O'Donnell (2011). *Developmental psychology*.
Pearson Education Limited

Haslam C, Cruwys T, Haslam SA, Dingle G, Chang MX. (2016) "Groups 4 Health: Evidence that a social-identity intervention that builds and strengthens social group membership improves mental health." *J.Affect.Disord*. Apr;194:188-195.

Haslam SA, Jetten J, Postmes T, Haslam C. (2009) "Social identity, health and well-being : an emerging agenda for applied psychology." *App Psychol* 58(1):1-23.

Haslam SA, Reicher SD, Reynolds KJ. (2012) "Identity, influence, and change: rediscovering John Turner's vision for social psychology." *Br.J.Soc.Psychol*. Jun;51(2):201-218.

Hatch SL, Harvey SB, Dandeker C, Burdett H, Greenberg N, Fear NT, et al. (2013) "Life in and after the Armed Forces: social networks and mental health in the UK military." *Sociol.Health Illn.* Sep;35(7):1045- 1064.

Holmberg, Arita & Hallenberg, Jan (2017) *The Swedish Presence in Afghanistan: Security and Defence Transformation*. Routledge, New York.

Jacobsen, J. (1995), "Much Ado About Ideas: The Cognitive Factor in Economic Policy." *World Politics*, 2:47, s 283-310. doi:10.1017/S0043887100016117

Johansson, Kari; Neovius, Kristian; Neovius, Martin & Pethrus, Carl-Martin, (2014) "*Mental ohälsa efter militär utlandstjänst vid missioner med hög stridsexponering*", Stockholm.

Junger, Sebastian (2017) *Tribe – On homecoming and belonging*, 4th Estate, London

Kintzle S, Rasheed JM, Castro CA. (2016) "The state of the American Veteran: The Chicagoland Veterans Study." *Los Angeles, CA: Center for Innovation and Research on Veterans and Military Families*. University of California School of Social Work.

Kroger J. (2007) *Identity Development: Adolescence through Adulthood*. 2:a upplagan. Sage Publications. London, Storbritannien.

Lawler S. (2008) *Identity: Sociological Perspectives*. Wiley.

Lindvall, J. (2009) "The Real but Limited Influence of Expert Ideas", *World Politics*, 61:4, s 703-730

Mehta, J. (2011), "The Varied Roles of Ideas in Politics", I: Béland, Daniel & Robert Henry Cox (red.), *Ideas and Politics in Social Science Research*. Oxford University Press, New York. ss. 23-47

Neovius, Martin; Reutfors, Johan; Pethrus, Carl-Martin; Neovius, Kristian & Karlsson, Mikael (2014) "Sjukförklara inte krigsveteraner" *Svenska Dagbladet (Debattartikel)*. 29 maj.

Orazem RJ, Frazier PA, Schnurr PP, Oleson HE, Carlson KF, Litz BT, Sayer NA. (2016) "Identity adjustment among Afghanistan and Iraq War Veterans with reintegration difficulty." *Psychol. Trauma. Advance online publication*. <http://dx.doi.org/10.1037/tra0000225>.

Ramnerurp, Anders (2013) "Krigsveteranerna tas inte till vara i Sverige" *Svenska Dagbladet (Debattartikel)*. 13 januari.

Regeringen (2015) hämtad 6 juli 2018, från <https://www.regeringen.se/sa-styrs-sverige/lagstiftningsprocessen/>

Regeringskansliet (2017) hämtad 31 augusti 2018, från <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2007/06/dir.-200783/>

Rogers CR. (1944) "Psychological adjustments of discharged service personnel" *Psychological Bulletin*. 41(10):690-693.

Shields DM. (2015) "Military Masculinity, Movies, and the DSM: Narratives of Institutionally (En)Gendered Trauma." *Psychology of Men & Masculinity. Advance online publication*. May 4. <http://dx.doi.org/10.1037/a0039218>

Shields DM. (2016) "Military masculinity, movies, and the DSM: Narratives of institutionally (en)gendered trauma." *Psychology of Men & Masculinity*. 17(1):64-73. <http://psycnet.apa.org/psycinfo/2015-18949-001/>

Shields D, Kuhl D, Lutz K, Frender J, Baumann N, Lopretsi P. (2016) "Mental Health and Well-Being of Military Veterans during Military to Civilian Transition: Review and Analysis of the Recent Literature." *Vancouver, BC: Prepared for the Canadian Institute for Military and Veteran Health Research and Veterans Affairs Canada*.

<https://www.cimvhr.ca/resource-reports> Report of the 2016 CIMVHR Forum Research Theme Working Group on Veterans' Identities 70

Shields, D., Kuhl, D., & Westood, M. (2017) "Abject Masculinity and the Military: Articulating a Fulcrum of Struggle and Change. Health Implications of Masculinity and Expressions of Male Gender Norms within Military Populations" *Psychology of Men and Masculinity Special Issue*.

Stach, Anders (2014) "Så tar vi hand om våra veteraner" *Försvarsmakten Kommenterar*. 6 mars. Finns på: <https://blogg.forsvarsmakten.se/kommentar/2014/03/06/sa-tar-vi-hand-om-vara-veteraner/>

Strand, Sanna (2018), "Inventing the Swedish (War) Veteran", *Critical Military Studies*, DOI: 10.1080/23337486.2018.1481267

Sundberg, Ralph (2017), "A Veteran at last: The Afghan experience and Swedish veterans policy". I: Holmberg, Arita & Hallenberg, Jan (red.), *The Swedish Presence in Afghanistan: Security and Defence Transformation*. Routledge, New York. ss.160-182

Sveriges kommuner och landsting [SKL], http://www.skl.se/psynk/om-psyknprojektet/om-psykisk-halsa/for-dig-som-ar-anhorig_1/vad_ar_psykisk_ohalsa_1
Hämtad den 4 juli 2018

Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Thisner, F., & L. Garpenhag (2016) "Försvarsmaktens utlandsveteraner – Historiska aspekter på dagens svenska veteranpolitik, ca 1956–2010." *Rapport från Försvarshögskolan*

Thompson JM, Lockhart W, Roach MB, Atuel H, Bélanger S, Black T, Cox D, Cooper A, de Boer C, Dentry S, Hamner K, Shields D, Truusa, TT. "Veterans' Identities and Well-being in Transition to Civilian Life – A Resource for Policy Analysts, Program Designers, Service

Providers and Researchers. Report of the Veterans' Identities Research Theme Working Group, Canadian Institute for Military and Veteran Health Research Forum 2016. Charlottetown PE: Research Directorate, Veterans Affairs Canada. Research Directorate Technical Report. 01 June 2017.

Sammandrag finns på: <http://www.veterans.gc.ca/eng/about-us/research-directorate/publications/reports/identities-transition-civil-life>

Hela rapporten finns på: <https://cimvhr.ca/documents/Thompson%202017%20Veterans%20Identities%20Technical%20Report.pdf>

Vedung, E. (1974), "Innehållslig och funktionell idéanalys", *Statsvetenskaplig tidskrift*, 1:74, s 1-20